

**O`ZBYEKISTON RYESPUBLIKASI XALQ TA'LIM
VAZIRLIGI**

**A.QODIRIY NOMLI
JIZZAX DAVLAT PYEDAGOGIKA INSTITUTI**

Pedagogika – psixologiya fakul'teti

Defektologiya kafedrası

**MAXSUS PEDAGOGIKA
fanidan**

KURS ISHI

**MAVZU: Yoshlar va konfliktlar: konfliktlar yechimiga
o'rganish.**

**Bajardi: Aribjonova G
301- gurux**

Rahbar: X.Muzzafarova

J I Z Z A X

R E J A:

I. Kirish:

II. Asosiy qism:

2.1. KONFLIKT. UNING MAZMUNI VA MOHIYATI

2.2. **Ziddiyatni yuzaga keltiruvchi birinchi vaziyat:**

2.3. **Konfliktning yaratuvchanlik imkoniyati**

III. Xulosa:

IV. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

KIRISH

Inson o'z xayotida bolalik davridanok boshka insonlar bilan turli ijtimoiy munosabatlarga kirishadi Inson xayoti boshqalar bilan bo'ladigan turli munosabatlarning uzluksizligidan iborat bo'lgan jarayondir. Ana shu munosabatlar esa xar doim xam bir tekis, sillik va tinch davom etavermaydi. Hayotning bir tekis davom etishini turli nizo va ziddiyatlar buzib turadi. iz ularni konfliktlar deb ataymiz. Konflikt xar bir inson xayotiga alokador bo'lgan o'ziga xos jarayon bo'lib. xech bir inson o'zini komil ishonch bilan konflikt vaziyatlardan muxofaza qilinganman dsb ayta olmaydi Konfliktlar inson xayotining ajralmas kismi xisoblanadi. chunki xar bir inson o'z xayoti davomida konfliktlar bilan to'kqnash keladi. Konfliktlar tabiiy xodisa bo'lib, konflikt bilan to'-ri munosabat o'rnatish inson garbiyasi, uning shakllanishining zaruriy talablaridan biridir. So'nggi vaqtlarda zamonaviy jamiyatlardagi insonga bo'lgan turli ilmiy-texnik. ma'naviy. iqtisodiy ta'sirlarning xaddan ziyod ortib borishi, zamonaviy jamiyatlarda yashash tarzining murakkablik tomon ortib borayotganligi odamlar to'qnash kelishi mumkin bo'lgan turli konflikt vaziyatlarni xam oshiradi.

Bolalik davrida o'yinchoqlarni talashish. birovlariga xasad qilish, yoki o'g'il bolalarning janjal qilib urishganini ko'p kuzatgansiz. Mana shunday konfliktlar keyinchalik oilada, eru-xotin. qaynona-kelin, aka-opalar. yaqinlar, do'stlar, ijtimoiy guruxlar, turli kompaniyalar o'rtasida, shuningdek mexnat faoliyatida xam vujudga kelishi mumkin. Xo'sh, aslida konflikt nima, uni yengib bo'ladimi, undan inson o'zini extiyot qilishi mumkinmi. Konfliktsiz yashashning tartib va qoidalarn mavjudmi, ular nimalardan iborat? Ushbu savollar xammani qiziqtirishi tabiiy. Mazkur "Yoshlar va konfliktlar: konfliktlar yechimiga o'rganish" interfaol qo'llanmasi o'sib kelayotgan yangi avlodni aynan konfliktlar bo'yicha zamonaviy bilim va ko'nikmalar bilan qurollantirishga bag'ishlangan bo'lib. konflikt jarayonlarida o'zini idora qilish bo'yicha barcha zarur ilmiy-nazariy va amaliy ma'lumotlarni o'zida mujassam etadi. Qo'llanma yaratishdan asosiy maqsad yoshlarga xayetdagi konfliktlar bo'yicha keng nazariy va amaliy bilimlar berish orqali yoshlarni jamiyatda mustaqil va faol fuqaro sifatidagi ishtiroki uchun zamin yaratish, boshqa insonlar bilan tabiiy bo'lgan turli ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy-ruxiy. psixologik muloqotlarda ular ongi. tafakkuri va. axloqida kamtarlik. mexribonlik. xalollik. to'g'riso'zlik. samimiylik, vijdonlilik, o'z so'zida turish kabi xislatlarni tarbiyalashdan iboratdir.

KONFLIKT. UNING MAZMUNI VA MOHIYATI

Hayot konfliktlarga to'la. Insonning jamiyatdagi yashash tarzini turli ziddiyatlarsiz tasavur etib bo'lmaydi. Turli nizo va ziddiyatlar bilan umr davomida, har qanday yoshda, har joyda, har qanday vaziyatda to'qnash kelish mumkin. Konfliktlar uyda, maktabda, ko'chada, o'kuvchilar orasida, ota-onalar va farzandlar, xodim va uning rahbariyati orasida, jamoa a'zolari o'rtasida sodir bo'lishi mumkin. Konfliktlar, odatda, ko'p vaqt odamlar birga bo'ladigan hollarda, ya'ni ular uzoq muddat bir-birlari bilan psixologik va ruhiy muloqotda bo'ladigan holarda, ular ma'lum muddat o'zaro birga bo'lishga majbur bo'lgan paytlarida ko'proq sodir bo'ladi.

H hech bir inson o'zini konfliktlardan doimiy muhofaza kilingan *deb* hisoblay olmaydi. Chunki konfliktlar ba'zan qo'kqisdan, hech kutilmagan holda vujudga kelishi hamda inson hayot tarzini tubdan o'zgartirib yuborishi mumkin. Konflikt har bir inson xayotining ajralmas qismi bo'lib, hech bir inson konfliktlardan o'zini "kafolatlanganman" deb ishonch bilan ayta olmaydi. Har birimiz bolalik davrlarimizdan konflikt vaziyatlarga tushamiz va bu holatlardan chikib ketish yo'l va usullarini qidiramiz. Shu nuqtai nazardan qaraganda, konflikt ijtimoiy xodisa xisoblanadi. Chunki u ko'pchilik insonlarning kundalik turmush tarziga oid voqyea va hodisalarni qamrab oladi hamda konflikt rivojidan xar bir inson, yaqin qarindoshlar, mehnat jamoasi o'rtasidagi tinch va totuvlikka asoslangan osuda xayot tarzi zarar ko'rishi mumkin.

Ulg'ayganimiz sari konflikt voqyea, xodisalar o'z kuchi va ta'sirini ham kuchaytirib boradi. Ammo biz konflikt nimaligini bilamizmi? Har doim xam konflikt vaziyatga tushib qolganda o'zimizni to'g'ri tutamizmi? Konflikt bizning hayotimiz uchun taxdid ko'rsatadimi? Konfliktning o'z ichki tabiati qanday? Konfliktidan kanday qutilish va yoki undan qanday chikib ketish kerak? Ziddiyat qanday qonuniyatlar asosida

rivojlanadi? Nizoni rivojlantiruvchi omillarni oldindan bartaraf etsa bo'ladimi? Inson ziddiyatlarsiz yashashga o'rganishi mumkinmi?!

Mana shunday savollar ko'pchilikni o'ylantirishi tabiiy. Har bir inson konfliktlar bilan to'qnash kelishi aniq bo'lganligi sababli konfliktlar xaqida keng bilimlarni tarbiyalash va shakllantirish muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. Shu bois konfliktlar to'g'risida xam nazariy bilimlar, ham amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish hozirgi zamonda yoshlarni mustaqil hayotga tayarlash hamda jamiyatda o'z o'rni va mavqeyiga zga bo'lishida zarur extiyojlardan bo'lib, ana shunday bilimlarni targ'ib etish davrimizning dolzarb vazifalaridandir.

Konflikt – o'zaro qarama – qarshi bo'lgan ziddiyatli manfaatlar va munosabatlarningochiq to'qnashuvidir.

Konfliktning yechimini topish – konflikt vaziyatni yo'qotish xamda u yuzaga keltirgan munosabatlarni to'-ri yo'lga solish bilimlari va ko'nikmalari majmuidan iboratdir.

Konfliktlarni tabiiy hodisa dedik. Konflikt - oddiy hol. Chunki konflikt har birimizning turmushimiz va tirikchiligimizga xos bo'lgan, xayotimizga tegishli narsa. Ammo ko'pchilik ongida an'anaviy mavjud bo'lgan fikrga ko'ra, konflikt bu - oddiy hol emas, u ziddiyatli xol, undan o'zini muhofaza qilish kerak, undan o'zini tortish zarur, konfliktdan "qochish" kerak. Insonlararo, oilalar ichida bo'layotgan konfliktlardan o'zini tortishni bizga bolaligimizdan o'rgatib kelishadi. Konflikt oldida, unga nisbatan fobiya, ya'ni konfliktdan qo'rqish xollari ko'pchilikni tashkil kiladi. Bizni bolaligimizdan konflikt vaziyatlardan o'zimizni tortishga, "janjalkash" bo'lmaslikka, nizolarni keltirib chikargan va unda qatnashgan odamlardan o'zimizni tortib yurishga o'rgatishadi. Konflikt - bizning milliy menetalitetimizda "yaxshi" bo'lmagan holat va vaziyatga tenglashtiriladi. Konflikt bo'lganidan ko'ra, konflikt bo'lmaganini biz afzalroq ko'ramiz. Biz konfliktni hayotimizdagi eng "yomon" davr sifatida baholaymiz. Konfliktidan uzoqroqda yashash ko'nikmalari bizning tafakkurimizga chuqur singdiriladi.

Konflikt xar kunlik xayot tarzimizga xos bo'lgan voqyelik bo'lishiga karamay, insonlar ko'pincha ularni noto'g'ri talkin etadi hamda ularni "anglangan" xolda qabul

qilishga o'rgatilmaydi. Konflikt vaziyatga tushib qolgan vaqtimizdagina mana shu konflikt vaziyatni taxlil qilishga urinamiz. Ammo har doim xam bizning bilim va ko'nikmalarimiz konflikt vaziyatdan chikib ketish uchun yetarli bo'lmaydi. Chunki bizning hayotiy tajribamiz kam, chunki biz konfliktlar yechimi bo'yicha maxsus bilimlarni egallamaganmiz. Tabiiyki, xar bir inson konfliktlarni tushunadi, ular moxiyatini to'g'ri anglaydi hamda ularni yenga biladi deyish, xato xisoblanadi. Shu bois, konfliktlarni o'rganish, ularni ilmiy anglash davr talabi bo'lib, konfliktlar bo'yicha zamonaviy bilimlarni egallagan mutaxassislarni tarbiyalab - voyaga yetkazish davr bilan hamnafas bo'lishni anglatadi. Horijiy ellarda yuqori va quyi bosqichdagi barcha rahbar xodimlar, biznes menejerlarning barchasi konfliktlar yechimi bo'yicha ta'lim oladilar. Konfliktlar va ularning yechimi bo'yicha ma'lum bilimlar va ko'nikmalarni egallamasdan turib, zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarda faoliyat olib borib hamda ularni boshqarib bo'lmaydi .

Konfliktologiya, yoki konfliktlar yechimi soxasi yangi rivojlanib kelayotigan va taraqqiy etayotgan fan soxalaridan xisoblanadi. Shu bois, konfliktologiya soxasining nazariy asoslari, uning milliy xususiyatlari, ijtimoiy o'ziga xosliklari, konfliktlarning jamiyat hayoti bilan aloqadorligi, shaxslararo konfliktlar, konfliktlarning xuquqiy aspektlari, mehnat jamoasidagi konfliktlar masalalari ko'pchilik tadkikotchilarni qiziqtiradi. Ko'rinib turibdiki, konfliktologiya o'z ichki yo'nalishlari ko'p. Konfliktologik kayfiyat va xususiyatlarni o'rganish jamiyatdagi inqirozlarning kelib chikishi va ijtimoiy to'qnashuvlarning oldini olishga ko'mak beradi. Ammo bu soxadagi tadqiqotlar ungachalik ko'p bo'lmay, mazkur kitobni yozishda biz konfliktologiya asoslari bo'yicha ingliz va rus tillaridagi ba'zi ma'lum manbalarga tayandik. *Ingliz tshida q.arang:* Handling Conflicts. Conflicts: a positive approach. Particirant's manual. Grace Contrino Abrams Peace Education Foundation. Inc., Miami, Florida, 1997; WIN WIN. Based on the Fighting Fair model created by Fran Schmidt and Alice Friedman. Grace Contrino Abrams Peace Education Foundation. Inc., Miami, Florida, 1998; Fran Schmidt/ Alice Friedman. Fighting Fair. For families. Grace Contrino Abrams Peace Education Foundation. Inc., Miami, Florida, 1994. *Rus talida qarang:* Stepanov Ye.I. Sovremennaya konfliktologiya: Obo'ie podxodq k modelirovaniyu, monitoringu i menedjmentu sosialnqx konfliktov: Uchebnoye posobiye. — M.: Izdatelstvo LKI, 2008. — 176 s.; Stepanov Ye.I., Banqkina SV. Konfliktq v sovremennoy shkole. Izucheniye i upravleniye./ Seriya "Sosialnqye konfliktq: ekspertiza, prognozirovaniye, texnologii razresheniya. - M.: KomKniga, 2006.;

Samarin A.N., Stepanov Ye.I., Shalenko V.N. Duxovnqye problemq nashego vremeni/ Sosialnqye konfliktq v kontekste globalizatsii i regionalizatsii. M.: URSS, 2005.; Shalenko V.N. Sosialnqye konfliktq / Pod red. Dobrenkova V.I., Kravchenko A.I. / Fundamentalnaya sosiologiya: v 15 tomax, t.VI: Sosialnqye deformatsii. Gl. 4, razdel 1.-M.: Infra-M, 2005.; Samarin A.N. Konfliktq v duxovnoy sfere sovremennogo obo'yestva: sostoyaniye i problemq uregulirovaniya // Konfliktologiya. Teoriya i praktika. 2004. №4.; Sosialnqye konfliktq: ekspertiza, prognozirovaniye, texnologii razresheniya. Vqpusk 6. Konfliktq v politike i ekonomike: monitoring i menedjment. / Seriya "Sosialnqye konfliktq: ekspertiza, prognozirovaniye, texnologii razresheniya" // Pod red Ye.I. Stepanova. - M, ISRAN, 1994. - 128 s; Sheynov V. Konfliktq v nashey jizni. Vozniknoveniye, razvitiye i razresheniye konfliktov. Dva aspekta problemq. - M.: 2001; Ansupov A.Ya. Osnovq konfliktologii. -M.: 1998; Kudryavsev V.N. Yuridicheskaya konfliktologiya. Sentr konfliktologicheskix issledovaniy. -M.: 1995; *Uzbek tilida qarang*: To'ychiyeva G.U., Asadova E. Yoshlar va konfliktlar yechimi. Manual. -T.: 2003. AQShning bir necha universitetlari qoshida konflikt yechimlarini o'rganishga yo'naltirilgan ilmiy-amaliy tadqiqot markazlari faoliyat olib boradi. Mayamida tashkil etilgan "Tinchlik ta'limi tadqiqotlari markazi" ana shunday tashkilotlardan xisoblanadi. Rossiya Fanlar Akademiyasi Sosiologiya instituti qoshida xam Konfliktologik tadkikotlar markazi ish olib boradi.

Konfliktlar inson hayotining tabiiy tarkibiy qismidir. Har doim konflikt vaziyatga tushib qolish imkoniyati mavjud bo'lib, har birimiz hyech bo'lmaganda bir bor konflikt vaziyatlarning faol ishtirokchilari bo'lganmiz. O'zini konfliktlardan to'la ajratib olish, yoki konfliktlardan ximoya qilinganman, ulardan kafolatlanganman deb o'ylash, noto'g'ridir.

Konflikt nima? Bu savolga javob berish uchun oddiy oilaviy turmushda uchrab turadigan konflikt vaziyatlarni ko'rib chiqaylik.

Ziddiyatni yuzaga keltiruvchi birinchi

vaziyat:

Otabek endi 15 yoshga to'lgan. Ammo u o'zining katta bo'layotganligi ko'rsatishni xohlaydi. Kattalik esa mustaqil qarorlar qabul qilish bilan belgilanadi. Ammo qarorlar qabul qilish mas'uliyatli yondashuvni talab etadi. Oilada ota va o'g'il o'rtasida janjal kelib chiqadi. U-il

kechqurun "tungi klub"da bo'ladigan kechada albatta borishi lozimligini o'z otasiga tushuntira olmaydi, Ota bunday kechalarga borish yomon oqibatlarga olib kelishi mumkinligi, Otabek hali yosh ekanligini, oldinda bunday kechalar ko'pligini aytadi. Ammo Otabek o'z o'rtoqlariga "Menga baribir ruxsat berishadi. Ruxsat berishmasa, o'zim uydan chiqib ketaveraman. Men katta bo'lganman", deb va'da berib qo'ygan. Ota

o'-lini qattikqo'llik bilan uyda olib qoladi. Otabek ertaga o'z o'rtoqlari oldida izza bo'lishini bilib, juda qattiq kuyinadi, eziladi va jahli chiqadi. Otasini tushunmaslikda ayblaydi. "Men o'z so'zimda tura olmadim, men o'g'il bola emasman", degan xayollar uni qiynaydi. Uning ko'zida otasi eng badjahl inson sifatida gavdalanadi. U o'z otasini juda "yomon" ko'rib ketadi. Otabek. shunchalik tajribali bulsa ham tungi klubda xech kanday havf-xatar yo'qligiga otasining ishonmayotganligiga hayron bo'ladi. U o'zini kamsitilgan, nafsoniyati yerga urilgan, o'z do'stlari oldida sharmanda qilingan inson sifatida xo'rlanadi va xis qiladi. Bu vaziyatda ziddiyat eng yaqin kishilar - ota va o'-il o'rtasida yuzaga kelgan. Ota o'z o'-lini oila tashqarisida bo'ladigan turli taxdidlardan asrab qolmoqchi, ammo o'g'il otaning bu maksadini anglamayotganligi aniq.

Otaning fikru o'ylari: Otaning fikriga ko'ra, "tungi klub" larda o'g'liga ta'sir etishi mumkin bo'lgan alkohol ichimliklar, narkotik moddalar va boshka taxdidlardan ota o'z farzandini asrab qolmoqchi. Ota o'z o'-lini muhofaza qilmokda va unga nisbatan otalik burchini bajarmokda. U-li kattaroq bo'lganda, o'z ishlariga haqiqatan javobgar bo'la olish qoliliyatiga ega bo'lganda, unda boshqa gan, o'g'lining o'zi borish va bormaslikni xal etaveradi. Ammo xozir. Otabek ancha kichik, xali o'z amallariga javob bera olmaydi. O'znini ximoya qila olmaydi. Uning atrofidagi urtoqlari xam yosh. Ularga umuman ishonib bo'ladimi?! Ug'liga kor-xol bo'lsa, **kim** javob beradi?! Otabek tungi klubda chekish, ichishga o'rganadi. Bu zararli odatlarning inson organizmiga taxdidini xali to'la anglab yetmaydi. Boshqalar ham ichadi. chekadi-ku, deb o'ylaydi. Yoshlarda umuman jiddiylik yo'q. Hayotga yengil qarashadi. Shuning uchun Otabekka umuman turli kechalarda borishni ta'qiqlab qo'yish darkor.

Otabekning fikru uylari: Dadam hyech qachon meni tushunmagan. Har doim menga qarshi chiqadilar. Umuman hayotdan orqada kolganlar. Uydan tashkaridagi

narsalarni umuman bilmaydilar. Faqat uy-uy. Uyda menga pishirib ko'yibdimi?! Men axir o'-il bolaman-ku! Erkak kishi ko'chaning odami-ku?! Hozirdan o'rganmasam, qachon urganaman. Kattaroq bo'lay, o'z bilganimni qilaman. Qani biror so'z desinlarchi?! Nima, "tungi klubga" barayotgan bir menmi?! Hamma boradi-ku?! Hyech kimga balo ham urayotgani yo'k-ku?! Borsam. nima men bilan biror narsa bo'larmidi?! Ertaga xamma meni izza qiladi. Ustimdan kuladi. Ertaga men qanday qilib maktabga boraman... Ey, bunday yashagandan, yashamagan ma'qul. Men - ota-onaning quliman. Umuman xukukim yo'q! Boshqalar erkin yashaydi, meni esa doim nazorat kilishgani kilishgan?!

Ziddiyatni yuzagakelinuvchi ikkinchi vaziyat:

Gulmira hovlilarining oldidagi ko'chaga suv sepayotgandi. Yozda har kuni suv sepilib, supi-rib, tozalanmasa, onasi uni urishadi. Milliy odat shunaqa, deyishadi. Shu vaqtda uning kurs-doshi Aziz velosipedda ketayotgan ekan. Aziz to'xtadi, ular ozgina gaplashib qolishdi. Gul-miraning suv sepishi lozimligi esidan chiqdi. Institutda bo'lgan voqyealarni eslab, ancha kulishishdi. Shunda Gulmiraning dadasi ishdan kelib qoldi. Dadasi Gulmiraning salomiga alik olmay uyga kirib ketdi. Aziz xam salom berdi-da, tezda yo'lga tushdi. Bir pastda Gulmiraning onasi ko'chaga chiqib, Gulmirani baland ovoz bi-lan urishib ketdi. Gulmira, nima ayb qilganini hyech tushina olmas edi. Onasi uni yomon urishdi. Juda qattiq gaplarni aytdi. Gulmira uyga kirib rosa yi-ladi.

Gulmiraning fikru o'ylari: Onam hadeb urishaveradi. Nima, xotinlar faqat mehnatga tug'ilganmi?! Faqat ish, faqat ish... Nuqul, onam bitta gapni qaytaradi: - "Biror joyga borsang, meni sharmanda qilasan. Kelinlar ertalab soat 5 dan kechkurun soat 12 ish qilishi lozim. Sen faqat "o'kishim, o'qishim" deysan. Menga o'qishing kerak emas, menga hammaga o'xshab erga tegishing kerak. Ayolning baxti o'z vaqtida erga tegishda...", deyaveradilar. Qurib ketsin o'sha er! Bir minut xam tinchlik yo'q!

Hoxlaganingni hyech qila olmas ekansan-da...Er menga nima karomat ko'rsatib beradi, u xam faqat mendan ish talab qiladi, faqat o'zi bo'lsa mayliku, yana qaynona, qaynota, jiyanu tog'avachchalar - xammasiga mening mehnatim kerak bo'ladi. Hammasiga men egilishim kerak. Mening inson sifatida qadrim bormi o'zi?! Ayol kishining baxti kursin, faqat mehnatga tug'ilgan, faqat bo'ysunishga tug'ilgan. Hyech kim "Sen nimani istaysan", demaydi. Nima uchun ayol kishi faqat erga tegibgina baxtli bo'lishi lozim. Agar eri har kuni uni do'pposlasachi... Undayam er yaxshimi...

Onaning fikru o'ylari: Bu qiz tushmagur xech hayotni o'ylamaydi. Osmonlarda xayoli... O'qib nima karomat ko'rsatib berardi... Menga qolsa darrov erga berardim-u, undan qutilardim... Dadasini oldida uyalmay begona bolalar bilan xiring-xiring qilganiga o'laymi.. Gap gapirsang, hyech tushunmaydi. Xuddi boshqa olamda yurgandek... Bir gap aytsang, o'nta javob olasan... Qaylardagi bo'lmag'ur gaplarni aytadi. Hozirdan o'zini ustun qo'yadi. Erga berib qutilmasam, hali meni rosa qiynaydi...Tanlayveradi, tanlayveradi... Eri ikki marta do'q kilsa, ancha aqli kirib qoladi... Uni erga berish kerak...

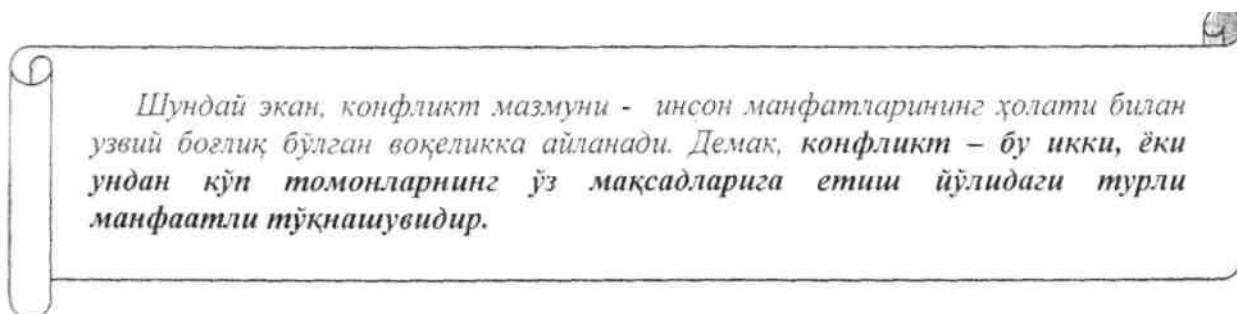
Konflikt situasialarning ko'rib chikilgan xar bir vaziyatida, aniq va ravshan ko'rinib turganidek, ziddiyatlar kutilmagan holatda eng yaqin odamlar orasida ham vujudga kelishi mumkin. Birinchi vaziyatda ota va o'-il o'rtasida, ikkinchi vaziyatda esa ona va qiz o'rtasida ziddiyat vujudga kelmoqda. Ikkala vaziyatda ham har tomonning o'z fikri, o'z o'ylari, o'z xisssiyotlari mavjud. Ular yo konflikt doirasida yuzaga kelgan, yoki ulardan avvalroq xam mavjud bo'lgan. Ammo bir tomonning fikru o'ylari faqat mana shu tomon uchun qadrlil bo'lib qolmoqda. Ikkinchi tomon birinchi tomonning fikru o'ylari, qarashlari, mulohazamatlari mavjudligini, ular o'sha tomon uchun ham ardoqli ekanligini tan olmaydi, ularni bilmaydi, yoki bilmaslikka oladi. Bir tomon ikkinchi tomonning ma'lum qadriyatlaril va fikrlari, qarashlari mavjudligini tan olgisi ham kelmaydi, bunga urinib ham ko'rmaydi. Shuningdek, ikkinchi tomon xam birinchi tomonning so'zlari va qarashlarini anglashga, tushunishga xarakat qilmaydi. Oqibatda, yoshlar tafakkurida

"kattalar bizni tushunmaydi", kattalarda esa "yoshlar gapga kirmaydigan, o'zboshimcha bo'lgan". degan noto'g'ri fikr o'rnashib, qotib qoladi.

Demak, konflikt vaziyatda har bir tomonning o'z qarashlari, o'ylari, fikrlari tizimi, majmuasi mavjud. Mana shu o'y va fikrlar tizimi xuddi mana shu tomonning o'z shaxsiy manfaatlarini anglatadi. Inson o'z shaxsiy manfaatlarsiz yashay olmaydi. Har bir odam, xatto eng kichkina yoshdagi bolakaylarning ham o'z shaxsiy manfaatlari mavjud. Agar kichkina chaqaloqning so'rib turgan "soska"sini qo'lidan tortib olsangiz, u darrov baqirib yig'lashga tushadi. Chunki uning shaxsiy manfaatlariga karshi ish amalga oshirilgan bo'ladi. Chaqaloq "mening narsamni qaytarib beringlar", deb uvvos solib yi-laydi.

Shaxsiy manfaatlar odamlar xayotining tabiiy ehtiyoji ekanligi aniq. Shunday ekan, konfliktlarda xuddi mana shu shaxsiy manfaatlar ziddiyatga kirmayaptimi?! Otaning manfaatlari bilan o'g'il manfaatlari, ona manfaatlari bilan qiz manfaatlari o'zaro kelisha olmayaptimi?! Aslida, manfaatlar ularni janjallashishiga, biri biriga qarshi fikr bildirishga, biri biridan norozi bo'lishga olib kelyaptimi?! Konfliktdagi tomonlar o'z shaxsiy manfaatlarini saqlashga va muhofaza qilishga urinyaptimi?! O'ylab ko'ring, aslida insonlar to'qnashuvi - manfaatlar to'qnashuvidan iborat emasmi?!

Agar yuqoridagi vaziyatlarda ota va uning o'g'lini, ona va uning qizini ularga xos bo'lgan manfaatlarni muvofiqlashtirish, bir xillashtirish yo'lidan borilsa, konflikt saqlanib qoladimi?! Agar tomonlarning qarashlari bir xil qilinsa ziddiyat mavjud bo'ladimi?! Yo'q, albatta. Ota va o'g'il, ona va qiz bir xilda o'ylashsa va fikr qilishsa, konflikt vaziyat xam vujudga kelmaydi.

Шундай экан, конфликт мазмуни - инсон манфатларининг ҳолати билан узвий боғлиқ бўлган воқеликка айланади. Демак, конфликт – бу икки, ёки ундан кўп томонларнинг ўз мақсадларига етиши йўлидаги турли манфаатли тўқнашувидир.

Konflikt nima, yoki aniqrok aytiladigan bo'lsa, konflikt qanday o'zini namoyon etadi, degan savolga ko'pchilik, konflikt bu - odamlarning urishishi, janjallashishi, kuch ishlatib, bir-biri bilan to'qnashishi, so'z aytishish, birovlarini ayblash, so'kinish, g'azablanish, jahl bilan gaplashish, kesatish, birovlarini urib-turtish, do'q qilish, qo'rqitishga urinish, u qilaman, bu qilaman deb, ularga taxdid qilish, piching bilan gapirish, to'g'ri so'zlar mazmunini buzib talqin kilish, birovlarning orqasidan gapirish,

asd qilish, birovlariga jismoniy zo'ravonlik o'tkazish, zo'rlash, shantaj, birovlarni oyog'idan chalish, kamsitish, odamlar ustidan kulish, gurux-gurux bo'lib, birovlarni yakkalab qo'yish, dilsiyohlik, xafagarchilik, nafrat va qasos, birovlarni mensimaslik, kibrli munosabat bildirish, o'zini boshqalardan ustun qo'yish, kek saqlash, nafsoniyatga tegadigan amallar va so'zlar ishlatish, birovning xar biri so'zi va amalidan yomonlik qidirish va boshqa shunga o'xshash vaziyatlarni ta'kidlab aytishadi. Mana shu insonlararo munosabatlarda uchrab turadigan barcha salbiy xolatlar aslida konfliktlarning turli ko'rinishlari, odamlar o'rtasidagi ziddiyatlarning turli namoyon bo'lish holatlariga kiradi.

Konfliktlar yomon holatmi, yoki konfliktlarda ham o'ziga xos ijobiy tomonlar mavjudmi?! Konflikt - buzgunchilikmi, yoki unda yaratuvchanlik xususiyatlari xam mavjudmi?! Konflikt -zo'ravonlikmi, yoki insonlarni muloqotga o'rgatuvchi asosmi?! Tabiiy ravishda mana shu savollarning javoblari aslida konfliktning mazmuni va mohiyati biz o'ylagan qarashlardan anchayin keng ekanligini, bizning an'anaviy qarashlarimiz esa chegaralangan va xaqiqiy axvoldan ancha uzoq ekanligini isbotlaydi.

Bizning konflikt borasidagi tasavvurimiz uning faqat bir tomoniga yo'naltirilgandir. Biz odatda konfliktning faqat bir qirrasini ko'rishga o'rganganmiz. U ham bo'lsa, konfliktida **odamlar** ziddiyatga kirishib, o'zaro urush, nizo, janjallar chiqarishidir. Ammo xar doim xam shunday bo'laveradimi?!

Konflikt - bu tabiiy holat. Konflikt har doim ham buzg'unchilik yoki zo'ravonlik emas. Konfliktni to'g'ri hal etilsa, u yaratuvchanlik qudratiga ega bo'ladi. Konflikt tomonlar munosabatlarini yanada mustahamlashi, ularni yangi mazmunda qayta qurishi mumkin. Masalan, o'zbeklar "eru-xotinning urushi, doka ro'molning kurishi" deb bejiz aytishmagan. Oilada er va xotin o'rtasidagi ziddiyatlar mavjud bo'lsa ham, ko'p xollarda umumiy manfaatlar ularning tez hal etilishi, manfaatlar asosida tomonlar uygunligi vujudga kelishini isbotlaydi. Demak, konflikt vaziyatni vujudga keltiruvchi turli manfaatlarni o'zaro birlashtirish, ularni muvofiklashtirish imkoniyati tabiiy mavjud.

Ziddiyatdan chikib ketish uchun kilinadigan eng birinchi kadam har doim mana shu ziddiyatni keltirib chiqargan manfaatlarni o'zaro muvofiqlashtirish mumkinligiga bo'lgan ishonch va harakatdan boshlanadi. Manfaatlarni o'zaro yaqinlashtirish va muvofiqlashtirish ziddiyatni yengishning eshigini ochishdir. Demak, konfliktning ikki tomoni mavjud. Konflikt kelib chiqqanidayoq, mana shu uning mavjud ikki tomoni ham vujudga keladi. Bir tomon - *ziddiyatni kuchaytirish*, ikkinchi tomon - *ziddiyatni pasaytirish*. Bir tomon - *ziddiyatni buzgunchilikka olib keliil*, ikkinchi tomon - *ziddiyatni murosaga, yaratuvchanlikka va osoyishtalikka olib kelishdir*. **Konflikt faqat bir tomondan iborat bo'la olmaydi.** Konfliktda, uning kanchalik murakkab bo'lishiga qaramay, xar vaqt ikki tomon - **buzg'u nchilik va yaratuvchanlik** mavjud bo'ladi.

Shu bois, konfliktlarning murakkab xususiyatlari ularda vayron etish va yaratuvchanlik, zo'ravonlik va hamkorlik qirralarining ham mavjudligini ko'rsatadi.

Konflikt: vayron etishmi yoki yaratuvchanlik?!

Xitoyliklar hayotdagi har bir vaziyat va holatning ikki ajralmas tarkibiy qismini

ta'kidlashadi: bir tomondan, konflikt, albatta odatdagi holatni vayron etadi, va boshka tarafdin, konflikt, uning kelib chikishi bilan vaziyatga o'z ta'sirini o'tkazadi, natijada yangi vaziyat vujudga keladi, ana shu yangi vaziyatda esa o'ziga xos ijobiy holat xam mavjud bo'ladi, shu bois konflikt yangi ijobiy o'zgarishlar uchun ham imkon yaratishi mumkin. Konfliktning ijobiy va yaratuvchanlik qobiliyati konflikt vaziyatni siz qanday maksadlarga ishlata olishingizga bog'liq bo'ladi. Xitoyliklar fikricha, konflikt ikki asosiy tushuncha: vayron etish va yaratuvchanlikning yaxlitligi, yagonaligidan iboratdir.

Qadimgi xitoy falsafasida In va Yan tushunchalari mavjud. *Ularga kura Yan – oq rang, yaxish va ijobiy narsalarda iborat bo'lgan, faol birlik, tashki olamni bilishga qaratilgan va erkaklik belgsharidan iborat bo'lgan voqyelikdir. In esa - kora rang, suyet bo'lgan, ya'ni faol bo'lmagan birlik, ayollik belgilarini o'zida mujassam etgan, ichki olamni anglashga saratilgan vokelikdir. Hayot esa, mana shu ikki muxim kategoriya - Yan va In birligi, o'zaro korishmasi, yagonaligi, uzviyligi, biri birini mutlaqo inkor etmasligi, o'zaro xamkorligidan tashkil topadi.*

Ularni o'zaro qarama-qarshi qo'yish olamdagi tabiiy mavjud bo'lgan muvozanatni buzishga, uni ichdan qo'porishga olib keladi. Shu bois, qadimgi obidalaridan bo'lgan "I szin" ("Uzgarishlar kitobi") da ta'kidlanishicha, Yan va In olamdagi rang-baranglik asosida vujudga keladigan birlikni tashkil etuvchi omillar hisoblangan. Tabiatdagi yoruglik va qorong'ulik, nur va og'u, yumshoklik va qattqlik, tosh va suv, ayol va erkak, kun va tun, osmon va yer, kuyosh va oy, issiq va sovuk, yaxshilik va yomonlik kabi qarama-qarshiliklar muvozanati tabiiy bo'lib, ularni o'zaro qarama-qarshi qo'yish emas, ularni o'z holicha qabul qilish kerak. Tabiatdagi evolyusion tarakkiyot mana shu tabiatan qarama-karshi bo'lgan birliklarning xamkorlikdagi tabiiy xarakatidan iboratdir.

Borlikning evolyusion o'zgarishlari Inning Yanga aylanishi jarayoniga teng keladi. In va Yan tabiatning ikki fundamental asosi hisoblanadi. Ular borliq - makon va kosmosni tashkil qiladi. Ularning o'zaro munosabatlari borlikdagi barcha o'zgarishlarning kelib chiqishi uchun xizmat qiladi. Ular harakati - borlikdagi garmoniyaning negizidir. Aslida, har bir narsa, har bir o'zgarishda Yan va Inning o'zaro karama-karshiligi mavjud bo'ladi. Chunki ular ikki karama-qarshi energiya birligidan iborat bo'lib, ular o'rtasidagi harakat olamdagi barcha dinamik taraqqiyotning asosini tashkil kiladi. Demak, reallik - karama-qarshi birliklarning o'zaro xamkorlikdagi harakatidan iborat bo'lgan kategoriyadir. Shu bois, Yan va In mustakil xolda mavjud

bo'la olmaydi, ulardan birining borligi ikkinchisi bilan solishtirgandagina o'zini namoyon qiladi. Ular o'zaro bir biri bilan alokadordir. Ular fakat karama-karshi kategoriyalar bo'lmay, ular birida yo'k xususiyatlarni ikkinchisidan oladigan, buning hisobiga biri birini to'ldiradigan va o'zaro olamdagi turli-tumanlik va rang-baranglik o'rtasidagi garmoniyani vujudga keltiradigan kategoriyalardir.

Qadimgi xitoy filosofiyasiga ko'ra, olamni vujudga keltirgan besh asosiy eyelement, ya'ni unsur Yan va Inning o'zaro harakati orkali vujudga keltiriladi: ular - suv, olov, yog'och, metal va yer. Bu besh unsur - olamdagi besh energiyaning turli ko'rinishlari hisoblanadi. Ular munosabati bir energiyaning ikkinchisiga aylanishi asosi bo'lib xizmat qiladi. Mana shu energiyalar almashuvi borlikdagi siklik jarayonni ta'minlab beradi. Bir unsurdan ikkinchi unsurga o'tilishi davomiylik va abadiylikni ta'minlaydi. Yanning Inni kabul qilishi, Inning Yanga aylanishi - taraqqiyotni belgilaydi. Hayot, taraqqiyot, borlik va tabiatning mavjud bo'lishi uchun Inning doimiy Yanga aylanishi jarayoni bo'lishi kerak. Shunday ekan, konfliktlarning xam o'z ichki In va Yani mavjud, deb hisoblanadi.

Demak, kadimgi xitoy falsafasiga ko'ra, konfliktda ham mana shu tabiiy karama-karshiliklar birligi mavjuddir. Konfliktdagi karama-karshiliklar birligi o'zini uning vayron etish va bunyodkorlik xususiyatlari orkali namoyon etadi. Ya'ni, xar bir konfliktda vayron etish xususiyati

bilan birgalikda bunyodkorlik, yangitdan yaratish xususiyati xam mavjud bo'ladi.

Konflikt ziddiyatli vaziyatni tutatadi, ya'ni vayron etadi, ammo shu bilan birga uning qanday hal etilishidan kat'iy nazar, yangi vaziyat, yangi holat yuzaga keladi. Ana igu yangi vaziyatda konfliktning yaratuvchanlik xususiyati yashiringan bo'ladi. **Konfliktning mazkur yaratuvchanlik qobiliyatini ko'ra bilish, uni anglash va o'z maksad-larida ishlata olish konfliktning yaratuvchanlik yechi-mi bilan bog'liq bo'lgan vaziyat** hisoblanadi. Konflikt-larni doimo yaratuvchanlik sari yo'naltira bilish ma'lum bilim va malakalarni talab etadi.

Konfliktning yaratuvchanlik imkoniyati

*Konflikt, quyidagi hollarda ijobiy imkoniyatga ega: * yashirin imkoniyaptar va*

muammoning yangi qir-

ralarining ochilishiga sabab bo'ladi; ■ **muammo** yechimining yangi yo'l-yo'riklari, imko-niyatlari va usullarini kashf etadi;

ishonch, **samimiylilik**, **hamkorlik** va haqiqatni tan olishga karatilgan yangi munosabapqar kurilishiga sabab bo'ladi;

odsshnlarni u mumiy goyalar asosida birlashtiradi;

samimiy va ochis, ilis mulosot uchun i.»kon **yaratadi** va shunday munosabatlarga insonlarni o'rgatadi;

o'z fikr va o'ylaringizga anikdik kiritishga va o'z pozisiyasini sayta ko'rib chiqishga

majbur qiladi.

Konfliktning vayron qilish imkoniyati

Konflikt kuyidagi hollarda vayron etish imkoniyatiga ega bo'ladi:

konflikt yechimi topilmasa vauni boshsarish **imkoniyati** boy berilsa;

- gazab, jahl, dilsiyohlik, hafagarchilik, nafrat va sasos xislarining kelib cho'ishiga sabab bo'lganda;

- juda katto' stressga olib kelganda;

odamlar o'rtasida uzok, muddatli nizo va shpshlof vujudga keltirganda; pashshadan fil yasab, kichkina muammoni katta mojaroga aylantirganda;

- zo'ravonlik va urushga sabab bo'lganda.

Afsuski, hayotda ko'pchilik hollarda konflikt zo'ravonlik bilan tugaydi. Chunki ko'pchilik

konfliktlarning asl mazmuni va mohiyati bo'yicha maxsus bilimlarga ega emas.

Konfliktlar bo'yicha odamlar orasida turi stereo-tiplar mavjud. Bu holatlar konfliktlarning asl mazmuni va mohiyatini, inson hayotida tutgan o'rnini to'g'ri baholamaslik va bilmaslik oqibatida ro'y beradi. Ana shunday *stereotiplardan*, ongimizga o'rnashib qolgan noto'g'ri tushunchalardan ba'zilarini ko'rib chiqa-digan bo'lsak, konfliktlar mazmunini

yanada oydinroq tasavvur etgan bo'lamiz.

Stereotiplar, ongimizga o'rnatib QOLGAN ba'zi

noto'g'ri tushunchalar.

1 *Konflikt abadiydir, u o'r doim mavjud, Konfliktni, agar u paydo bo'lsa, yo'qonsh bo'lmaydi hamda konfliktni o'zgartirib ham bo'lmaydi.*

Noto'g'ri. Mazkur stereotipning ikki jihati mavjud. Birinchidan, umuman olganda, haqiqatan ham dunyoda konfliktlarni yo'qotib bo'lmaydi. Dunyoda agar faqat ikki odam qolsa, demak, ular o'rtasida konfliktlar mavjud bo'ladi. Agar konfliktlar bo'lmasa, odamlar maqsadlar to'qnaShuvida o'ziga xos tajribaga ega bo'lmaydi. Demak, konfliktlar hayotning ajralmas va bo'lishi tabiiy bo'lgan voqyeligidir. Ikkinchidan, umuman olganda emas, balki har bir konfliktga xususan, ya'ni konkret konflikt mazmunidan kelib chiqib qaraladigan bo'lsa, har bir konkret konfliktning yechimi topilsa, konflikt mazmunini ijobiy tomonga o'zgartirsa bo'ladi. Har bir konkret bir konfliktning har doim o'ziga xos yechimi mavjud bo'ladi, konflikt ishtirokchilarning sayi-xarakati asosisida uning yechimini topishga imkoniyat har vaqt mavjud bo'ladi. Konfliktning yechimini topish konfliktga bogliq bo'lmay, balki unda ishtirok etayotgan tomonlar irodasi va hohishiga bog'likdir. Shu bois, agar konflikt vujudga kelgan bo'lsa, uni yo'kotib bo'ladi. Ya'ni konflikt vaziyatni konfliktsiz vaziyatga aylantirib bo'ladi.

2. *Imkon qadar konfliktlardan uzokroq yurgan ma'kul.*

Noto'g'ri. Konfliktga nisbatan noto'g'ri bo'lgan va stereotipga aylangan karash. Qayerda konflikt bo'lsa, o'sha yerda muammo mavjud bo'ladi. Muammo - konflikt dan uzokdashish bilan,

olmagani bilan, bu borada o'ylanmagani bilan o'z-o'zidan yo'qolib qolmaydi. Konfliktning to'g'ri

yechimini topish mana igu muammoni yo'qotishga teng keladi. Muammoning yechimini topmasdan

turib, konfliktni ijobiy hal etib bo'lmaydi. Agar konfliktga e'tibor berilmasa, muammo yechilmay qolib ketadi, u yo'qolmaydi, bilaks chuqurlashib, o't olib, og'ir oqibatlarga olib kelishi

mumkin. Konfliktlar yechimini topa bilishda esa maxsus bilimlar ko'l keladi. Muammoning

yechimiga qaratilgan umumiy sayi-harakatlar esa uning chuqurlashib ketib, og'ir iatijalarga olib

kelishining oldini oladi. Shu bois, konflikt vujudga kelganida undan uzokrokda emas, balki unga nisbatan faol munosabatda bo'lish darkor. Konfliktga nisbatan faol munosabat esa konfliktlar yechimi bo'yicha maxsus bilim va ko'nikmalarning qo'llanilishini anglatadi.

3. Konfliktlar odamlar orasidagi yaxshimunosabatlarni buzadi.

Noto'g'ri stereotip fikr. Aslida konflikt jarayonining uzi emas, balki mazkur konflikten ijobiy boshqara olmaslik insonlar orasidagi munosabat va aloqalarni buzadi. Har qanday yuzaga kelgan konflikt jarayonida inson o'zini tuta bilsa, oqiyuzision tomonlar o'rtasida hurmat va o'zgalar fikrini anglashga urinish mavjud bo'lsa, tomonlar "dushman"lar sifatida emas, balki, ziddiyatlarni muhokama kilib, o'z manfaatlarini ifoda kiluvchi tomonlar sifatida o'ziny tutsa, konflikt odamlar orasini buzmaydi, aslida ularning munosabatlarini mustahkamlaydi, Konflikt aslida ikki qarama-qarshi tomon uchun sinov jarayoni hisoblanadi. Hurmat, o'zgalarning manfaatlarini hurmat kilish, o'z manfaatlarini ham tushuntirishga intilish, o'zaro J manfaatlar uygunligini topa bilish - konfliktlarning har doim odamlar orasini yangi munosabatlar asosida qurilishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Boshkalarga yaxshilish qilish va uz manfaatlarini muhofaza kilishni birlikda ushlagan odam o'zini ham, boshqalarni ham konflikt vaziyatlardagi ijobiy munosabatlarini saqlab qolgan bo'ladi.

4. Konfliktning eng yaxshi yechish unga ko'l siltab, uni esdan chisarishdir.

Noto'g'ri. Bu xam konfliktga nisbatan mavjud bo'lgan noto'g'ri qarashdir. Ba'zan

konfliktlardan

kochish mumkin, ba'zan konfliktning rivojlanib ketmasligiga yo'l kuymaslik zaruratdir, ammo konfliktlar o'z-o'zicha yo'qolib, yuk bo'lib ketmaydi. Qarama -karshilik oldida mas'uliyatni xis etish, vaziyatni to'g'ri baxolash, muloqot uchun tayyorlik konfliktlar yechimini hozirlashning ilk kadamlaridir. Faraz kiling, eng yaqin do'stingiz yoki dugonangiz, sizni o'z to'y kechasiga taklif qilmadi. Siz qo'l siltab, do'stingizdan hafa bo'lib, uni turli ayblarda ayblab, bundan buyon do'stingiz bilan umuman gaplashmaslikka qaror qilishingiz mumkin. Yoki. do'stingizga qasdma-

qasd ravishda, o'sha kechada qatnashgan barcha ishtirokchilar bilan, yoki o'sha kecha o'tgan bino oldida

turganlar, yoki kechadan 5 km. uzoqlidagi odamlar bilan sira gaplashmayman, deyishingiz mumkin.

· AMMO bu qaror bilan siz konflikten, ya'ni muammoni hal kila olmaysiz. Agar siz do'stingiz bilan ochiqchasiga, ammo uni ayblamasdan, "kechaga meni taklif etish esingdan chikibdi, ammo men

xafo bo'lmadim, chunki ishlaring j>'da ko'p edi", qabilida ochik va samimiy gaplashsangiz, vaagar

u haqiqatan sizga do'st bo'lsa, yugur-yugurlar bilan ovora bo'lib qolganini, aslida sizsiz kecha unga tatimasligi u xam ochiq bayon qiladi. Konfliktlar yechimini kidirishda mana shu samimiylik va ochiqlik juda ko'l keladi. Shu bone, konfliktda unga qo'l siltash emas, uni chuqur tahlil qilish, unga faol ijobiy munosabat bildirish olish muximdir. _____

5. Hamma konfliktlar> oxir-o'n&atkuchiitativ va zo'ravonlik bilan tugaydi.

Noto'g'ri. Bu munosabat - o'z mohiyatiga kura batamom noto'g'ri bo'lgan qarashdir. Konfliktning zo'ravonlik bilan tugashi zaruriy holat emas. Konflikt yechimi, aynisa uning zo'ravonlik bilan _ tugashi, yoki zo'ravonliksiz hal bulishi, aslida tomonlarning o'zini qanday tutishiga bogliq. Agar tomonlar o'zga insorsharning xukuk va istaklarini inobatga olgan xolda, o'zgalarga e'tiborli va ^rmatli munosabatda bo'lsalar, har kanday jiddiy ziddiyat ham tinchlik va osudalik bilan tugashiga ehtimol va imkoniyat kuchayadi. Ammo konflikt ishtirokchilari jahl, g'azab, o'zgalarning nafsoniyati va g'ururiga tegish orqali harakat qilsalar, o'zga insonlar huq>'qlarini poymol etealar, "Men zo'rman, shuning uchun mening aytganim bo'ladi", "Men uning boshlig'iman, shuning uchun mening aytganim bo'lishi kerak", "Men uning eriman (yoki otasi), shuning uchun u menta bo'ysunishi

— kerak" qabilida ish tutsalar, konfliktida ma'naviy, ruhiy, jismoniy zo'ravonlikning yuzaga kelishi va ishlatilishi uchun asos topiladi. Shunday ekan, konfliktning kanday tugashi aslida odalsharshshg fe'l-atvori va o'zini kanday tutishiga alokador bo'lgan voqyelikdir-Zuravoyalikning ishlatilishida konflikt emas, balki mana shu zo'ravonlikni ishlatgan inson aybdor hisoblanadi. Konfliktning zo'ravonlikdan boshqa yechimlarini izlab topishga sayi-harakat qilish so'nggi ijobiy va osuda, tinch natija va xulosalarga asos bo'ladi. Shu bois, xar kanday konflikt zuravonlik bilan tugaydi deb o'ylash, noto'gridir.

6. Har bir konfliktning o'z g'olibi va o'z maglubi bo'ladi.

Noto'g'ri va stereotip qarash. Ziddiyatda ko'pchilik golib bo'lmoqchi bo'ladi. Shuningdek,

— ko'pchilik, konfliktida bir tomon - g'olib, ikkinchi tomon - maglub bo'ladi, degan xato karashni txshab olgan. Mana shu xato qarash odamlarni chalg'itib qo'yadi. Hyech kim "men maglub bo'ldim", degisi kelmaydi, yutiyu chiqqisi keladi. Shuning uchun, real hayotda ko'pchilik, xar bir inson

ziddiyat ichida golib bo'lish uchun harakat qilishi kerak, deb o'ylashadi. Bu holat konfliktning ichki mazmunini noto'g'ri anglashdan kelib chiqadi. Agar odamlar konflikt qarama-qarshiligi faqat g'oliblik asosida yechilmasligini bilsalar, ular golib bo'lishga intilmay qoladilar. I

Haqiqat shundaki, xdr qanday konflikt - g'olib va mag'lubga ega bo'lavermaydi. Agar siz konflikt ,

yechimiga «Sen menga qarshisan» shiori bilan munosabatda bo'lsangiz, albatta, ikkinchi tomonsh j

qat'iy qarshilik bildirish uchun asos yaratiladi. U tomon ham o'z o'rnida "Sen menga qarshisan"

qabilida munosabat bildiradi. Aslida, ikkala tomon biri biriga emas, ularni to'qnashtirib turgan konfliktga, hamda uni keltirib chiqargan muammoga qarshilik bildirishi lozim. Bu to'g'riroq bo'ladi. "Sen mening dushmanimsan" qabilidagi konflikt rivojida g'olib va

mag'lubning yaratilishiga yoki ikki mag'lub bo'lishiga ko'prok vaziyat mavjud. Bu esa bir tomonning

manfaatlarini boshqa tomon manfaatlariga bo'ysundirilishiga olib keladi. Konfliktlar yechimi insonlarni g'olib-g'olib shaklida, ya'ni har ikkala tomon ham konflikt yechimidan koniqqan sharoitni vujudga keltirishga sharoit yaratadi. Shu bois, konfliktga sherikchilik va hamkorlik nuqtai nazaridan yondoshilsa, va muammoni umumiy, har ikki tomonga, ya'ni barchaga taalluqli deb qarab, uning yechimini hamkorlikda kidirilsa, konflikt barcha ishtirokchi tomonlar uchun ijobiy hal bo'lishga imkoniyat beriladi. Shuning uchun faqat bir tomonning golibliigi uchun emas, balki barcha tomonlarning golibliigi uchun sayi-harakat qilish darkor.

7, Konflikt, unda ishtirok etuvchi tomonlarning har biri uning yechimidan qoniqish hosil qilmasa ham, hal etilgan bo'ladi.

Noto'g'ri va stereotip qarash. Konflikt yechimidan maqsad bu to'qnashgan tomonlarning o'z xohish va irodasiga suyangan holda o'zaro istykbol, ya'ni kelgusi hamkorlik nuqtai nazaridan kelishuvidir.

Demak, konflikt yechimi - tomonlar kelishuvi va tinchlikda yashao' uchun qilingan qaror va sayi-harakatlar majmuasidan iboratdir. Konflikt o'chokdagi olovga o'xshaydi, agar olov o'chgan bo'lsa ham, uchkunlar qolgan bo'lsa, konfliktning qayta olovlanishi hyech ran emas. Demak, konfliktning to'la yechimi, ya'ni hakikiy hal bo'lishi ^gun har bir tomon ham to'la qoniqish xissini tuygan, uning yechimidan to'la rozi bo'lgan bo'lishi shart. Agar konflikt yechimidan qaysi bir tomon qoniqmagan !
bo'lsa, uning qayta «olovlanishiga» sabab va imkoniyat doim mavjud bo'ladi. _____ j

8, Odatda har bir konflikt vaziyatda zo'ravonlik qilayotgan inson yoki bir

guruh

insonlar mavud bo'ladi.

Noto'g'ri. Konfliktlar yechimi bizni zo'ravonlikdan voz kechishga o'rgatadi. Ammo biz hayotda ko'pchilik hollarda aynan zo'ravonlik asosida ziddiyat yechimini topishga urinish mavjudligini kuzatamiz. Ammo bunday xulosa, ya'ni konflikt albatta zo'ravonlik asosida hal etilishi lozim deb o'ylash, aslida noto'g'ri va zararli qarashdir. Konfliktning muvaffaqiyatli yechimini topaman desangiz, muammoni shaxe va insondan ajraga bilish, alohida ko'ra bilish muhimdir. Konflikt aslida- inson emas. Aslida konflikt bu - muammo. Mazkur muammoni siz bilan to'qnashgan odam emas, balki vaziyat vujudga keltirgan. Konfliktni yechmoqchi bo'lsangiz, insonga, uning shaxsiyatiga emas, balki muammoga hujum qila bilish zarur. Konfliktning kelib chiqishida inson eMas, mavjud muammo aybdor. Va konfliktning yechimini topish uchun eng qulay va effektiv vosita zo'ravonlik emas. Zo'ravonlik konfliktni yechimga olib kelmaydi, balki uni chuqurlashtiradi. Zo'ravonlik aslida konflikt yechimini topish va uni hal etish yo'li bo'lmay, balki insonni ezish, kamsitish, ko'rqitish, unga jismoniy zug'um o'tkazish yo'lidir. Zo'ravonlik inson ustidan nohaq hukm ! chiqarishdir. Inson hayoti ustidan o'tkazilgan har qanday zo'ravonlik dunyoviy davlat qonun-chiligida ham, diniy e'tikod va din tamoyillarida ham qoralanadi. Konflikt doirasida bo'ladimi, konfliktdan ayri holda bo'ladimi, zo'ravonlikning har qanday ko'rinishlarini okdab bo'lmaydi. Shu bois, odatda har bir konflikt vaziyatda z>favonlik qilayotgan inson yoki bir

guruh

insonlar mavjud bo'ladi. deb o'ylash noto'gridir. _____

9, *Konfliktar yechimining eng muhim xususiyatlaridan biri - kim haq, kim nohaq ekanligishsh aniqlashdir.*

Noto'g'ri. Konflikt ikki tomon manfaatlarining to'qnashuvi bo'lgani uchun, ikki tomonni qiziktirgan masalalardan biri - kim haq, kim nohaqligini aniqlash bo'ladi. Chunki konflikt asosida ikki tomonning manfaatlari yotadi. Har bir tomon o'z manfaatlarining tushunilishi, qondirilishi *uchun*. harakat qiladi. Agar, biz haqmiz, degan qarash ustunlik kilsa, demak biz g'olib bo'lamiz, deb o'ylanadi. Bu noto'g'ri va stereotip eskicha qarash. Chunki insonni u yoki bu darajada kamrab. olgan har kanday muammo o'zaro barchaga aloqador bo'lib, bu muammoni faqat barcha tomonlarning ishtirokida hal etish mumkin. Sizning nuqtai nazingiz boshqa bir insonning nuqtai nazaridan o'zgacha bo'lishi mumkin. Sizning bu narsa - to'g'ri, yoki bu narsa - noto'g'ri, degan xulosangiz ham boshqalarning fikriga to'g'ri kelmasligi mumkin. Har bir konfliktda har qaysi tomonning o'z haqiqati, o'z to'g'ri asoslari mavjud bo'ladi. Tomonlar o'z xaqiqatini ro'kach qiladi. Shu nuqtai nazardan konfliktda har ikki tomonda ham haqiqat mavjud bo'lishi mumkin. Ya'ni, har ikki tomon ham hak bo'lishi mumkin. Demak, aslida ziddiyatda "kim

haq, kim nohak ekanligini emas", balki "ikkalamiz uchun umumiy bo'lgan haqiqat nimada" - shuni

kidirish lozim. Haqiqatni ayri-ayri ikki tomon uchun emas, balki umumiy barcha tomonlar uchun topish va anglash lozim. Demak, konflikt vaziyatda batamom haq bo'lgan, yoki batamom noxak bo'lgan

tomon mavjud bo'lmaydi. Shu bone, ziddiyatli vaziyatda haq va nohaq bo'lgan tomonlarni aniqlash

mana shu ziddiyatni noto'g'ri hal etish yo'liga kiritib qo'yadi va nizonin hal etishning to'g'ri usuli

bo'la olmaydi, Chunki aslida ziddiyatda haq va nohaq tomonlarning o'zi mavjud emas.

10. *His-tuygularni jnlovlashhar sanday konflikt vaziyatni kuchaytirmaslikning eng oson yo'lidir.*

Noto'g'ri. Bunday qarashning ikki o'ziga xos xususiyati mavjud. Bir tomondan irodasi mustahkam odamlargina o'z emosiylarini jilovlay oladilar. Ikkinchi tomondan, o'zbeklarning milliy

I mentalitetida o'z xis-tuyg'ularini (ular ijobiy bo'ladimi, yoki salbiy bo'ladimi, baribir) ko'z-ko'z qilish, boshkalarga ko'rsatish, ularni ro'kach qilish uyat hisoblanadi. Aslida konfliktda o'z xissiyotlarini yashirish noto'g'ri hisoblanadi. Xis-tuyg'ular turlicha bo'lishi mumkin. Ular xam

; ijobiy, ham salbiy bo'lishi mumkin. Ular mazmunining qandayligidan qat'iy nazar o'z

xissiyotlarini, ayniqsa ular salbiy bo'lsa, yashirish, ularni ochiq namoyon etmaslik, ichga solish,

ezshshb yurish, yomon xissiyotlarning domiga tushib qolish aslida to'g'ri emas. Salbiy xissiyotlar

inson sog'lig'ini ichdan yemiradi, ular sog'liqqa zarar xisoblanadi. Bunday xis-tuyg'ularning chuqurlashib ketib, kuchayishi oqibatida depressiv holatlar vujudga kelishi mumkin. Ular esa uz

holida insonni kasalliklarga duchor qilishi, yoki uni "suisid" - o'z joniga qasd qilish vaziyatlarga olib kelishi mumkin. His-tuyg'ularni ifoda etish inson sog'lig'i uchun foydalidir.

Bu yerda ran - xis to'ylarni jilovlash haqida emas, balki ularni qanday ifoda etish ustida ketyapti. Salbiy xis-tuyg'ularni ham ifoda etish darkor. Shuningdek, ijobiy xis-tuyg'ularni ham

ifoda qilish usullarini bilish darkor. Xis-tuygularni ichda saklashning me'yorlari mavjud. Ular, ya'ni xissiyotlar insonga zarar keltirmasligi darkor. Birok, xis-tuygularni ifoda qilish, agar ular salbiy bo'lsa, birovlariga bakirish, ularni hakorat qilish, g'azab otiga minib olib, barchaga o'zni qarama-qarshi qo'yish, birovlar ustidan hukm o'tkazish, do'pposlash, urish, so'kinish,

mazax qilish, birovlarni pastga urish, ular nafsoniyatiga tegish degani emas. Xis-tuygularni ifodalashda ham muomala madaniyati zarur. Ammo shunga qaramasdan, o'z xis-tuyg'ularimizga erk

berganimizda birovning nafsoniyatiga tegmaslik, uning xis-tuygulariga hurmat bilan munosabatda bo'lish zaruriy talabdir. Bizni qiynab turgan salbiy emosiylarga erk

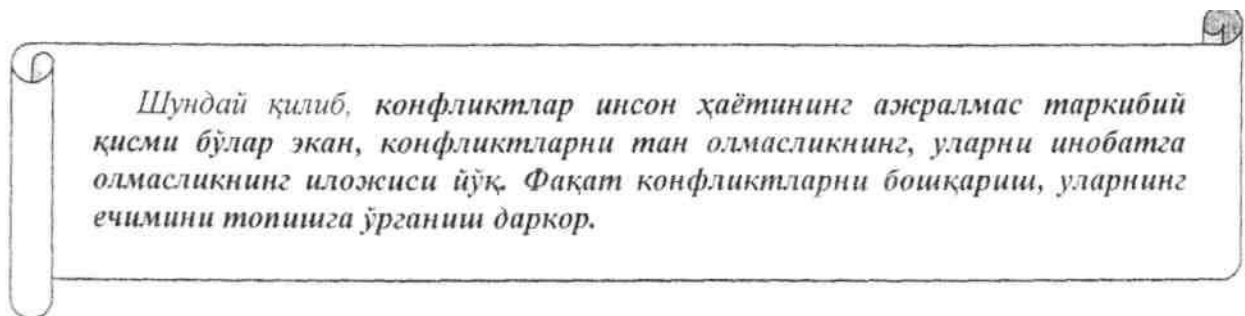
berganimiz,

biz uchun yaxshi holat. Ammo mana shu salbiy emosiyalarimiz birovga taxdid ekanligi oldini

olish va emosiyalarni jilovlay bilish konfliktlar yechimidagi zaruriy malakadir. Ijobiy emosyialarni mustahkamlash, salbiy emosiyalardan ozod bo'lish zamonaviy insonni turli ziddiyatlardan asrab qoluvchi xususiyat hisoblanadi. Demak, his-tuyg'ularni jilovlay bilish har

qanday konflikt vaziyatni kuchaytirmaslikning eng oson yo'li bo'lmay, balki muomala madaniyati

qonuniyatlarini, o'z emosiyalarini ifoda etish uslublarini bilish konflikt vaziyatni kuchaytirmaslikning maqbul yo'li hisoblanadi. Emosiyalarni ichga solish emas, ularni ifoda qilish, shuningdek ularni ifoda qilish usullarini bilish zarur.

Konfliktlar tipologiyasi, ya'ni uning o'ziga xos tiplarga, ko'rinishlarga bo'linishi ancha murakkab hodisa xisoblanadi. Chunki har bir real konflikt faqat uning o'zigagina xos bo'lgan xususiyatlardan iborat bo'ladi. Shu nuktai nazardan. konfliktlarni o'xshash guruxlarga ajratib o'rganish biroz kiyinchiliklar tugdiradi. Ammo konfliktlarni biror to'xtamga, biror ijobiy natijaga keltirish usullari jixatidan ba'zi umumiy koidalar va tamoyillarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Birinchidan, konfliktlar hoziri zamonning eng dolzarb ijtimoiy muammolaridan biridir. *Konfliktlar kelib chikigiiga ko'ra*: xalkaro, oilaviy, xududiy; *konflikt ishtirokchichariga kura*: shaxslararo millatlararo, davlatlararo, ma'lum guruxlar o'rtasidagi, tizimlar o'rtasidagi konfliktlarga bo'linadi.

Ikkinchidan, konfliktning qanday tugaganligi uning kanday yechimga olib kelganligiga Karaganda kengroq tushuncha hisoblanadi. Konflikt, o'zaro tomonlar nizosi sifatida tugashi mumkin, ammo uning tugatilganligi konflikt o'z yechimini topganligini har doim ham anglatavermaydi. Masalan, ziddiyat tomonlarning har birining o'limi bilan

tugaydi, deylik. Konflikt nihoyasiga yetgan deb xulosalash mumkin. Ammo bu - manfaatli tomonlar o'rtasidagi nizo va ziddiyat tugaganligini anglatmaydi. Nizo qolaveradi. Shu bois, "konflikt yechimi" tushunchasi "konfliktning tugashi" tushunchasidan kengroq va aniqroq tushuncha hisoblanadi. Agar konflikt tugashi tushunchasida har qanday konfliktning har kanday tugashi, uning biror sabablarga ko'ra nihoyasiga yetishi tushinilsa, konfliktning yechimi tushunchasi uning biror "ijobiy" natija bilan, xar ikki tomonni qoniqtirgan yaxshi xulosalar bilan to'xtam va xulosa kelinganligini anglatadi. Konfliktning yechimi uning hakiqiy tugatilganligi, ikki tomon o'rtasidagi nizo va inqirozning yechimi topilganligi, o'zaro karama-karshilik yo'qotilganligi, tinchlik va totuvlik tamoyillari tomonlar o'rtasida o'rnatilganligini anglatadi.

Konfliktlar yechimi bo'yicha amaliyot va hayotiy tajriba har vaqt uning yechimi uchun xar ikki tomon tarafidan juda katta sayi-xarakatlar va intilish zarurligini, tomonlarning yechim va to'xtamga kelishi oson kechmasligini ko'rsatadi. Chunki konflikt "o'zidan-o'zi" xal bo'lib koladigan vokelik emas. Uni hal qilish uchun birovni anglash, eshitish, adolatparvarlik mezonlariga rioya kilish, kompromisslarga kelish, umumiy va barchani qoniqtirgan yechimni topa bilish, jaxldan voz kechish va boshka bir kator amallarni bajarish lozim bo'ladi. Albatta, konfliktam mensimaslik, uni tan olmaslik (ignorirovat), uni o'zicha talqin qilishga urinish bo'lishi mumkin. Ammo bu holda konflikt stixiyali tarzda, ya'ni xech kimga bo'ysunmagan holda takomillashib, rivojlanib boradi, konflikt keskinlashadi, yanada murakkablashadi, o'z domiga boshqa shaxslarni xam torta boshlaydi, kengayadi, tomonlarni, demakki manfaatlarni to'xtamga keltirish mumkin bo'lmay qoladi, manfaatli tomonlar ko'payadi, va oxir-okibat butun sistemani, ya'ni konfliktidan oldingi vaziyatni batamom vayron qiladi.

Konfliktning yechimiga kelish uchun muhim bo'lgan talablardan biri - tomonlarning uning yechimini qidirishga tayyorligi va ularning ixtiyoriy tarzda konflikt yechimini topishga astoydil bel bog'laganligi xisoblanadi. Agar tomonlar o'z hoxishiga ko'ra konflikt yechimini topishga tayyor bo'lmasalar, konflikt yechimini topib bo'lmaydi. Eng avvalo konfliktni yuzaga keltirgan obyektiv sabablar to'xtalishi, uni yuzaga keltirgan sharoitlar anik belgilanishi darkor. Shu nuktai nazardan, har qanday konflikt subyektiv omillar (insonlar, guruqlar, tizimlar) xam obyektiv omillardan tashkil topadi (nizoni keltirib chikarishga sabab bo'lgan tashqi omillar). Konflikt yechimini topish murakkab, uzok muddatli, sabr va qonoatni talab etadigan, tomonlarning o'z ustida uzok muddat

ishlashini zaruriyatga aylantiradigan jarayon bo'lishi mumkin. Konflikt yechimini topish - tomonlarning bir birini anglashi va tushunishiga karatilgan yo'ldir.

*Shu nustai nazaridan, konfliktlar yechimini kuyidagi guruhlarga **ajratish mumkin:***

- tomonlarning ixtiyoriy kelishuviga ko'ra ziddiyatning yechimga kelishi va to'xtatilishi;
- konfliktning simmetrik yechimining topilishi va to'xtatilishi (ikki taraf xam bir xilda yo yutib chiqadi, yo yutqizadi);
- konfliktning asimmetrik Hal bo'lishi (ziddiyatda fakat bir tomon yutib chikadi);
- konfliktning boshqa bir katta nizoni keltirib chikarishi;
- konfliktning asta "o'chib", "so'nishi" va yo'kolib borishi.

Ko'rinib turibdiki, aslida konfliktning yechimga karab turlarga bo'linishi, uning mavjud bulgan barcha xususiyatlarini o'zida jamlamaydi. Chunki konfliktning yechimga kelishida juda ko'p nostandart xolatlar mavjud bo'ladi.

Amerikalik olim R.Dal konflikt yechimining kuyidagi uch spesifik turlarini ajratib kursatadi: konfliktning tupikka kirib kolishi, zo'ravonlik ko'rsatish, nizoning tinchlik bilan tugatilishi. Boshkacha kilib aytganda, konfliktning tupikka kirib kolishi - "biror muddatga uning yechimi to'xtatilganligini", zo'ravonlik asosida hal bo'lishi - tomonlarning bir-birini yuq kilishga urinishini, nizoning tinch yo'k bilan xal etilishi esa - uning konstruktiv, ya'ni akl bilan hal qilinishi imkoniyati ishga solinganligini anglatadi. Ammo xar kanday vaziyatda ham konfliktning yechimi topilmaganligi uning umuman yo'q bo'lib borayotganligini emas, balki nizoning ochik formadan "yashiringan" formata o'tib borayotganligini bildiradi. "Yashiringan" formadagi konflikt e'a nima okibatlarda olib kelishi - tomonlarning qanday emosional-psixologik xususiyatlarni o'zida to'plab borayotganligiga bog'lik bo'ladi. Agar bu holatlar - ijobiy sensorlarga tayansa, konflikt yechimini topish uchun sharoit mavjud bo'ladi, agar ular salbiy sensorlarni kuchaytirib yuborsa. demak, konfliktdagi keskinlikning oshib borayotganligini anglatadi.

Shundayqilib,

- konfliktning yuzaga kelishi tabiiy hol hamda uning vujudga kelishidan ko'rkmaslik va dovdiramaslik lozim;

konfliktning subyektiv va obyektiv kelib chiqish sabablarini muhokama kilish

darkor;

- konflikt tomonlar manfaatlarining to'knashuvi hisoblanadi; konfliktning yechimini topish uchun ikki tomonning ixtiyoriy sayi-xarakalar olib borishi va konflikt yechimini topishga rozi-rizoligi talab etiladi;

- har qanday konfliktning o'z yechimi mavjud, fakat uni topa bilish zarur;
- konfliktning yechimi topilmaganda, u "so'nishi", yo'k bo'lganday ko'rinishi mumkin, aslida konflikt o'z-o'zidan hal bo'lmaydi, balki keyinroq boshqa kattaroq nizolarni keltirib chikaradi;

- konflikt yechimini ijobiy topish uchun ma'lum bilim va malakalarni egallash darkor;

- konflikt yechimini topish jarayonida ziddiyat karama-karshi odamga, uning shaxsiyatiga emas, balki ikkala tomon o'zaro birlashib, o'z mulohazalarini mavjud muammoga qaratishi darkor;

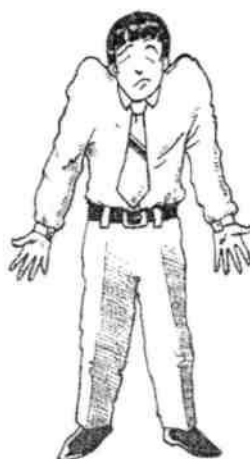
- konfliktni insonlar emas, balki vaziyatlar va manfaatlar vujudga keltiradi;

konfliktlar har doim mavjud bo'ladi, shuning uchun ham yoshlar ularni boshkarish malakasiga ega bo'lishi lozim.

Шунинг учун, конфликтларнинг келиб чиқиш қонуниятлари қандай ва вужудга келган конфликтнинг илдишлари ва сабабларини таҳлил қилиш йўллари нималардан иборат деган масалалар долзарблик касб этади.

Konflikt inson hayotining ajralmas tarkibi sifatida: konfliktogenlar

Inson ilk bolalik davridanoq turli nizolar va ziddiyatlar bilan o'zi xoxlamagan tarzda to'knash keladi. Agar o'zimizning bolaligimizni esga olsak, oddiy narsalar ustida juda kattiq qayg'ur-ganimiz, o'z xis-tuyg'ularimizga berilib ketib, manfaatlarmiz ximoyasi uchun kurashga kirganimizni anglaymiz. Masalan, urishib qolgan bolani o'zimizning ko'chadan o'tishga qo'ymaganimiz, bizga velosipedini bermagan bolani masxara qilishga uringanimiz, keyinroq esa sizning yangi kiygan chiroyli ko'ylagingiz boshka qizlarning xavasini keltirgani, ular sizni kutlash o'rniga "namun-cha o'zingga zeb beribsan?!" deb piching qilgani, akangiz dars kilayotganida ataylab kassetani baland ovozda qo'yib qo'yganingiz, yoki o'zingiz yaxshi ko'rgan o'yinchokdaringizni mexmon boladan yashir-ganingiz mana shunday oddiy konflikt vaziyatlardir. Bularning barchasi kundalik turmushda uchrab turadigan odatdagi nizo va kelishmovchiliklar xisoblanadi. Aytmokchimizki, ilk bolalikdanok, biz o'z maqsadlarimizga yetishish uchun boshkalar manfaatlari bilan to'knashamiz.

Ammo ulgayganimiz sari ikki xil hodisa yuz beradi. *Birinchidan*, bolaligi-mizda bizga katta ta'sir o'tkazgan kelishmovchiliklar ulgayganimiz sari bizga e'tiborsiz,

kichik, jiddiy bo'lmagan ho-disalarga, ba'zan esa kulgili holatlarga aylanadi. Ko'nglimizda, nima uchun shun-chalik kuyingan ekanman, deb o'ylaymiz. Shu oddiy bir narsa menga shunchalik ta'sir qilgan ekanda, deb xulosa kilamiz. Tabiiy ravishda, katta bo'lganimizda yosh-ligimizda urishgan bolani ko'chamizdan o'tkazmaslik, yoki mehmondan biror narsa-ni yashirish hayolimizga ham kelmaydi. Bolalik davrimizda hammamiz xam juda jo'n narsalar uchun kurashganmiz. Ammo hozir hyech qaysi birimiz mehmon boladan o'z o'yinchoqlarimizni, o'yinchoqlar bizga kanchalik kadrli bo'lmasin, yashirib ko'ymaymiz. Ya'ni, biz ulg'aygan sari konfliktlarga akli rasolik va sipolik, sog'lom fikrlilik asosida yondoshamiz. Shubha yo'qki. ulg'aygan insonlar, ya'ni kattalar konfliktlarga kichiklarga nisbatan boshqacharak yondoshishadi.

Ikkinchi tomondan esa, ulg'ayganimiz sari, bizning hayotimizdagi kelishmovchilik, nizo va ziddiyatlar ham o'sib, ulg'ayib, kattaroq mazmun va mohiyat kasb eta boshlaydi. Masalan, siz bir qizni yoqtirib koldingiz. Ammo u sizga emas, sizning do'stingizga e'tibor qaratdi. Sizni "Nima kilish kerak?" degan savol kiynaydi. Usha bola bilan bir "chekkaga" chiqib, gaplashib olish xayolingizga keladi. Ammo mana shu niyat to'g'rimikin, siz buni bilmaysiz. O'z emosiylaringizga bo'ysunasiz. Emosiylar esa sizni qasd olishga, baxti chopgan bolani bir "o'kitib" ko'yishga, orani "o'g'il-bolachasiga" ochik kilib olishga chaqiradi. Ammo 17-18 yoshimizdagi bu xis-tuygular - 40-50 yoshli odamga jizzakilik, hovliqmalik, o'ylamasdan ish tutish bo'lib ko'rinishi anik- Chunki, 40-50 yoshli inson ko'ngil ishi qiyin ekanligini, aslida qizni birovni tanlashga majburlab bo'lmasligini, bu uning shaxsiy huquki ekanligini, shu bilan birga, qiz ko'nglini o'zi tomon ogdirib olish zo'ravonlik, kuch ishlatish, zo'rlik kilish orqali emas, balki boshka, qizning ko'nglini oladigan ishlar orkali amaliyroq bo'lishini bilishadi. Shu bois, 40-50 yoshli odam o'zi yoktirgan insonga nisbatan mehrlirok bo'lish, o'zining va uning manfaatlarini muhofaza kilish yo'lidan boradi. O'zi yoktirib kolgan qiz bolaning aslida boshqa o'zi yoktirgan yigiti borligini ko'rib, bu yigitni do'pposlash orqali masala hal bo'lmasligini biladi va anglaydi. Chunki ran yigitda emas, balki kiz bolaning ko'nglida...

Demak, yesh o'tgan sari kon-fliktlarning mazmuni xam, ular-ga bo'lgan munosabat ham o'zgarib boradi. Konfliktlar murakkabla-shib boradi, shunga yarasha odam-larning hayot tajribasi ham bo-siqlik, mulohazakorlik, jiddiy-lik tomon o'zgarib boradi. Chunki inson ulgaygan sari o'z xis-tuyg'u-larini jilovlashga, ularni ma'-lum tartibga solishga, ularni boshkarishga o'rganadi. O'z emosiya-larini boshqarish esa ziddiyatli vaziyatlarda nizolarning kuchayib ketmasligi, ularning chuqurlash-masligi, konfliktlarning to'g'ri yechimlari topilishi uchun acoc bo'lib xizmat qiladi.

Hayotda shunday konflikt vazi-yatlar bo'ladiki, oddiy narsa baho-na bo'lib, oilalar buzilib ketadi, odamlar biri birini o'ldirib ko'yadi, birovning joniga qasd qilinadi. Keyinchalik umr bo'yi nima uchun mana shunday amal-larni kilganini ular tushuntirib

bera olmaydi. Bunday
vokealarni OAV orqali juda
ko'p kuzatsa bo'ladi.

Masalan, televizorda kaysi ko'rsatuvni ko'rishga kelisha olmagan o'gay ona va o'g'il baxsi oqibatida, mast bo'lgan o'g'il o'gay onasini otib o'ldirgan. Polisiyadagi tergov jarayonida o'g'il qaysi ko'rsatuvni ko'rishni istaganini eslay olmaydi. Yoki, kurilishda ishlaydigan ikki do'st orasida baxs kelib chiqadi. Biri ikkinchisini hakoratlab, buralab so'kadi. Bunga chiday olmagan odam uni itarib yuboradi. Do'sti boshi bilan betonga tushadi va o'ladi. Yana bir xayotiy vokea, ko'shnilar orasida janjal kelib chiqadi. Janjallashayotgan ko'shnilar yonidan o'tib ketayotgan umuman ularga notanish odam, otilgan o'kdan nobud bo'ladi. Qo'shnilardan biri kotillik uchun

qamokka hukm qilinadi. Yosh oila, ya'ni yangi turmush kurgan eru-xotin ko'chada ketayotgan bo'ladi. Bir notanish yigit ularga kulib qaraydi. Er "Nimaga senga qarayapti?"- deb jaxdi chiqadi. Uyga kelganda aybi bo'lmagan xotinini urib, do'pposlaydi. Shu bilan, ko'chada xotiniga karagan odamni jazolaganday bo'ladi, ammo xotini ko'nglida urish-do'pposlashdan so'ng mehr koldimi, bu masala bilan qizikmaydi. Bu vokealar oddiy hayotdan olingan.

Demak, konfliktlar xayotimizning har bir boskichida kelib chikishi mumkin bo'lib, inson ulardan o'zini himoya qilishga doim tayyor turishi kerak. Chunki konfliktlar ko'kkisidan, odam ularni batamom kutmagan vaktida, konflikt kelib chikishining umuman ilojisi bo'lmagan xollarda ham vujudga kelishi va inson xayoti va tinchligin buzishi mumkin.

Konfliktlar kattalar hayotida ancha keng uchrab turadigan hodisa hisoblanadi. Chunki kattalar juda keng ravishda turli muloqotlarga kirishadi. Masalan, raxbar organlarda ishlagan odamlar xayotida ular faoliyatining 70-80 % turli ochiq-oydin, yoki yashirin ziddiyatlar sharoitida o'tadi, ularning inobatga olinmasligi, ularga bee'tiborlilik esa konfliktlarning chukurlashib ketishiga asos bo'lib xizmat kiladi.

Konfliktlarning kelib chiqish konuniyatlarini o'rganish ularni ilk vujudga kelish jarayonidayoq bilib olish va oldini olish choralari ko'rish imkoniyatini

yaratadi. Konflikt-ning kelib chiqish sabablarini taxlil kila olish esa, vujudga kelgan konfliktning to'g'ri yechimini topishga ko'l keladi.

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, 80% konfliktlar ularning ishtirokchilari hoxish va irodasiga karama-qarshi o'laroq, ular istagiga qarshi ravishda vujudga keladi. Ya'ni, kamdan kam xollarda konflikt ataylab tayyorlanib, amalga oshiriladi. Ammo nima uchun, biz konfliktni ataylab tayyorlamagan bo'lsak xam, ular yuzaga keladi?

Chunki bizning psixikamiz va psixologiyamiz o'zimizga karatilgan agressiyaga qarshi agressiya oilan javob qaytarishga, ziddiyatda eng avvalo o'zini ximoya qilishga, kezi kelganda, o'zini «uhofaz&^sh uchun, xujum qilishga tabiatan kodirovka qilingan bo'ladi, mana shunday o'zini tutishga biz tabiatan ma'lum darajada o'rgatilgan, tayinlanganmiz.

Agar inson konfliktning ilk kadamlaridanoq, "mana, konfliktning birinchi xususiyatlari ooshlandi, ular nima oqibatlariga olib kelishi mumkin, kel, ulardan aql bilan o'zimni omon saklab kola kolay", desa, demak, u konflikt vaziyatlarga to'g'ri munosabat bildirgan bo'ladi. Chunki, ziddiyatni boshlayotgan odamning bir, ikki minutdan so'ng emosional-psixologik xznfiyati umuman o'zgarishi mumkin, boshqa emosional-psixologik kayfiyatda u o'zini batamom ooshkacha tutishi mumkin. Shu bois, ko'pchilik oilalarda, erining ko'li yengilligini bilgan xotinlar erining jahli chiksa, hyech bo'lmaganda ko'shnining uyiga chiqib, jon saklaydi. Chunki, bir-ikki soatdan keyin, eri o'ziga kelganida, balki u o'z xotini urganligiga ichida achinar...

Konflikt vaziyatlarning kelib chikishida biz bilishimiz zarur bo'lgan narsa shuki, konfliktlarning kelib chiqishida "*konfliktogen*"lar juda muhim rol o'ynaydi. Konfliktogen - konfliktga ; **imkon** beruvchi, konflikt uchun sharoit yaratuvchi sifatida tarjima qilinadi.

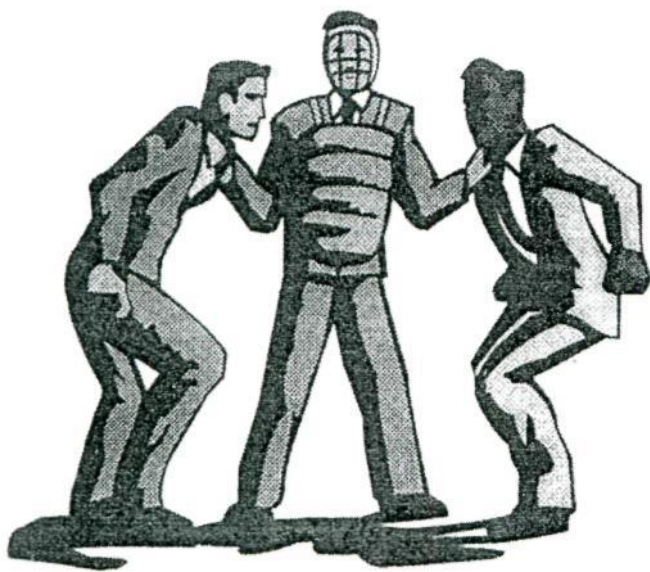
Конфликтга олиб келиши мумкин бўлган сўзлар, амаллар, ёки ҳаракатсизлик конфликтотен деб аталади.

Bu ta'rifda muhim bo'lgan so'zlardan biri "mumkin bo'lgan"dir. Chunki u - konfliktogen-larning havfini, ularning ichki taxdidini to'g'ri belgilab beradi. Konfliktga olib kelishi aniq bo'lmagan, ya'ni konfliktga olib kelishi "mumkin bo'lgan" narsalar ziddiyatga nisbatan uyg'oqligizgiz va sezgirligingiz, ogoxligingizni tinchlantirib, sizni aldab ko'yishi mumkin. Tanishingizga nisbatan qar doim salom-alikni quyuq qilsangiz-u, bir marta o'z ishlaringiz bilan o'ylanib, unga har doimdagidek e'tibor karatmasdan, oddiy "Salom?" deb o'tib ketsangiz, u sizdan qattiq hafa bo'lib qolishi mumkin. "Uzini katta tutyapti, behurmatlik kildi, nima men uning arpasini xom o'rdim-mi?! Salom bermasa o'ziga?! Ja, katta ishga o'tdim deb, dimog'i ko'tarilib ketibdi-mi?...." Orada noqulay ahvol kuzatiladi. Keyingi gal u siz bilan sovuk, rasmiy muomala qiladi. Endi siz o'ylanasz. "Nima bo'ldi bunga?! Nimaga o'zini bunday tutyapti?! Xuddi men bilan urishib qolganday.. U ni hafa kilmovdim, shekilli..."

Konfliktogenlarning ayyorligi shundaki, biz o'zimizning so'zlarimiz va amallarimizga emas, balki bizga aytilgan boshqa odamlarning so'zlari va amallariga ko'prok e'tiborliroqmiz. Boshka odamlarning so'zlaridagi intonasiya, mimika va ma'no bizga uning bizga nisbatan munosabati hakidagi axborot, ya'ni ma'lum informasiyani bildiradi va beradi. Ammo o'zimiz birovlariga so'z aytganimizda, xar doim ham, so'zlar ma'nosi nimani anglatmokda, bizning mimikamiz, ovozimiz, qo'l xarakatlarimiz, intonasiyamiz yana kanday ko'shimcha axborotni birovlariga uzatayotganligiga e'tibor bilan qaramaymiz. Ko'pchilik hollarda bu narsa intuitiv tarzda kechadi.

Demak, biz boshkalardan kelayotgan informasiyani diqqat bilan filtrlaymiz, o'zimiz jo'natayotgan informasiyani esa - filtrlamasdan, to'g'ri jo'natamiz. Shu

nuktai nazardan, hammamiz o'zgalardan kelayotgan axborotga emosional yondoshamiz, o'zimizdan ketayotgan informasiyani esa ko'proq shundayligicha, ya'ni boricha jo'natamiz. Ba'zan xotin-kizlar haqida "Ayollar o'zi aytgan gaplarga diqqat qilmaydi, ammo o'zi xakida boshkalar aytgan so'zlarni diqqat bilan eshitadi", deyiladi. Ammo aslida biz hammamiz shunday qilamiz. Bu xolat, o'z manfaatlarini muhofaza qilishga qaratilgan intuitiv himoyaning natijasi xisoblanadi. Ammo birovlarining manfaatlarini ham muhofaza qilish, yoki hurmatlash lozimligi hayolimizga xam kelmaydi. Demak, konflikt vaziyat - biz jo'natayotgan va qabul qilayotgan axborotlar orasidagi xissiy-emosional hamda psixologik muvozanat buzilganda yuzaga keladi. Ana shunday xayotda uchrab turadigan konfliktogen vaziyatlar chuqur ziddiyatlarning kelib chiqishini ta'minlashi mumkin.

Konfliktogenlar ko'payib, ular majmuaga aylanganda, konflikt tug'i-ladi. Konfliktogenlar eskalasiyasi konuniy ravishda konfliktga olib keladi. Bizga kelayotgan axborotlar konfliktogenlar bilan to'lgan bo'lsa, biz unga tabiiy ravishda o'zimizdagi konfliktogenlar bilan javob beramiz.

Faraz kiling, oila. Qaynona va kelin. Kelin yangi tushgan. Hali oila-ning tartiblarini yaxshi o'zlashtirma-gan qamda ovkat pishirishni bilmaydi. Bu borada kaynona erinmay xammaga axborot berib o'tadi. Kelinining udda-buro emasligidan muntazam noliydi. Kelin o'zicha eziladi, yaxshi kelin bo'-lishga astoydil xarakat qiladi, ammo unda tajriba yo'q. Kelin qaynonaga o'zining axvoli xakida gapirishdan qo'rkadi. "Ular meni tushunmaydi, o'zim

aybdorman", deb o'ylaydi. Asta-sekin turli kochirim gaplardan zerikkan kuyov ham kelinni ovkat pishira olmaslikda ayblay boshlaydi. Aslida kelin ovkat

pishirishni bilmasa xam, yaxshi inson bo'lishi mumkinligi xech kimning akliga kelmaydi. Kelin - ovkat pishirishi shart! Vassalom. Mazkur axborot, ya'ni kelinning qo'li shirin emasligi atrofdagilar ongiga singib boradi. Kelin esa ovkat pishirishni astoydil o'rgana boshlaydi. Shu bois, kelin ancha yaxshi ovqat pishira boshlaganini ular sezishmaydi. Kelin esa yangi oiladagi yaqin qarindoshlardan o'ziga nisbatan yaxshi muomala kutadi. Biroq, uning asta yaxshi pazanda bo'lib kolganini xech kim kelinga aytmaydi va bildirmaydi. Uning peshonasiga umrbod "ovkat pishirishni bilmagan kelin" muxri bosilib bo'lingan va uni o'chirishning ilojisi yo'q.

Kelinning ko'nglida qaynonaning muntazam ayblari asosida konfliktogenlar haddan ziyod ortadi, ular yig'ila boshlaydi. Izza bo'lgan kelin kalbi har kanday axborotlarni passiv va salbiy tarzda kabul qilishga qo'nikib boradi. Qaynona kunlarning birida, yana bir marta, qaynotasi, qarindoshlar va kelinning o'zi oldida, uning ayblari haqida ran boshlaganda, qaynona konfliktogenlari kelin konfliktogenlari bilan to'qnashib, kelin qalbida emosional portlash yuz beradi. Mazkur emosional portlash hammani dovdiratib qo'yadi. Kim aybdor, kim hakligiga o'rgangan odamlar darrov o'zini oklashga o'tishadi. Bir tomonda kuyov - o'z xotini va o'z onasi o'rtasida kimning yonini olishni bilmaydi. Qaynota, kelindan ko'ra, o'z xotiniga ko'proq ishonadi. Har holda kelinning qo'li shirin emasligi ayon. Natijada, oila hayotiga "planli ravishda kiritilayotgan, tarbiyalanayotgan va o'stirilayotgan" janjal - konfliktogenlarning haddan ziyod ortishi oqibatida kutilmagan holda kirib keladi. Aslida mazkur holatda oilaviy janjalni "kutilmagan" deyish noo'rin, chunki adolatsizlik adolat o'rnatilishini talab etadi. Haddan ziyod yerga urilgan inson o'z haqqi va huquklari uchun kurasha boshlaydi.

Bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin. Ularning barchasini umumlashtirgan narsa shundaki, insonlararo konfliktogenlarning to'knashuvi konfliktga olib kelishidir. Agar siz hayotingizda ro'y bergan biror konfliktni mana shunday tarzda tahlil qilsangiz umumiy ssenariy o'xshash bo'lganligiga iqrar bo'lasiz.

Yuqoridagi oilaviy mujaroning xususiyati shundaki, unda na qaynona, na kelin, na boshkalar mana shu holat juda qattiq ziddiyatga olib kelishini tushunmaganlar, yoki bilmaganlar. Qaynona "Kelinni tarbiyalayapman" deb o'ylagan, kelin "Men rosa harakat qilyapman" deb o'ylagan. Ularning ikkalasi xam, biz oilamizda ataylab janjal ko'taramiz deb harakat qilmagan. Yuqoridagi vaziyatda qaynonaning xam, yoki kelinning ham o'z oilasida konflikt chikkanidan xursand bo'lgan deb ham bo'lmaydi. Ular buni istamagan edi, ammo janjal bo'ldi. Mazkur vaziyatning davom etishi oilaviy janjal bilan tugashi tabiiy edi.

Konfliktogenlar taxdidiga uchragan odam, odatda, o'zining psixologik va emosional holatini ximoya kilishga o'tadi. Shu bois, u konfliktogenga nisbatan o'zidagi emosional taxdid bilan munosabat bildiradi. Mazkur emosional taxdid ko'pchilik hollarda ovoz, mimika, intonasiyadagi agressiya bilan ifoda kilinadi. Agressiyaga doim o'ziga yarasha agressiya bilan javob kaytariladi. Ammo o'ziga karatilgan agressiyani bosib ketish uchun javobiy agressiya yanada kuchliroq bo'ladi. Chunki odam "buni adabini berib qo'ymasam, shunday bo'laveradi", deb o'ylaydi. Natijada har ikki tomonda konfliktogenlar mikdori keskin orta boradi. Inson emosional va psixologik holati unga karata yo'naltirilgan xaqorat, piching, kesatiq, so'kish, nafsoniyatga tegish, zo'ravonlik, o'z fikrini o'tkazishga intilish, tazyiq kabilarga, doimiy ro'y beradigan adolatsizlikka bundan o'zgacha munosabat bildiradi olmaydi.

Insonlar orasidagi turli munosabatlarni tartibga solish uchun xar bir millatda etik va estetik kadriyatlar shakllantiriladi. Shu bois, odamlar milliy axloqiy kadriyatlar va normalar _ asosida tarbiya kilinadi.

Bizga eng kichik paytimizdanok birovni bekordan bekorga xafa qilmaslik, uning nafsoniyatiga tegmaslik, so'kmaslikni o'rgatishadi. Ammo hamma ham ana shu normalarga rioya kilmaydi. Eng kiyin bo'lgan narsalardan biri, o'zingni juda qattiq xafa qilgan odamni kechirish hisoblanadi. .Lyb qilgan odamni kechirish lozimligi xamma dinlarda uktiriladi. Xristian dinida "sening bir yuzingga urgan odamga, ikkinchi yuzingi tut", deb aytiladi. Islom dinida mukaddas bayramlarda dushmanlar bir-birlarining gunoxlaridan o'tishi lozimligi tayinlanadi. Ammo real

hayotda birovning aybidan kechgan odamlar juda kam topiladi. Shu bois, uzbek xalqi "kechirimli bo'lish mardning ishi" deydi. O'zini muxofaza qilish insondagi tabiiy va eng kuchli instinktlardan xisoblanadi. Shu sababli odamlar zarracha bo'lsa ham o'ziga zarar bo'lmaslikka urinadi.

Konfliktogenlar eskalasiyasi yuzaga kelmasligi chun:

- konfliktogenlarning o'zingaz va atrofdagilar yuragida yigilishiga yo'l ko'ymaslik;
- konfliktogenlar vujudga kela boshlaganda esa, ulardan o'z fikri va ongini ozod qilish yo'llarini qidirish;
- o'zimizda vujudga keliish mumkin bo'lgan konfliktogenlar boshkalar ko'nglida ham yuzaga kelishi mumkinligini nazarga olishimiz darkor.

Mana shu natijalarga erishishda onfliktogenlarsiz

muomala yuritish qoidalari qo'l keladi:

1. Konfliktogenlardan foydalanmang, ularni o'z vaqtida, ildiz otib ketmasidan yo'sotishga harakat siling
2. Konfliktogen bilan to'snashgandaungao'zingizdagi konfliktogen bilan javob saytarmaning
3. Konfliktogen bilan munosabat bildirayotgan odamga, shuningdek umuman xar sanday suhbatdoshningizga empatik (birovning xis-tuigularini anglash asosada) munosabat bildiring, Empatik munosabat o'rnatigi uchun suhbatdoishngizga xush keladigan mavzularni tanlang, unga komppimentlar ko'rsatang, kulib gaplashing, uning so'zlarini dio'at bilan eshiting v.h.
4. Imkon kadar ko'prok ijobiy xis-tuigular ulashing. Konfliktogenlar maxsus garmonlar natijasi xisoblanadi. Agar o'zingizning kayfiyatingizni yaxshilik sari yo'naltirsangiz, konfliktogenlarni yengishga imkon tugiladi. Konfliktogenlar insonni

Конфликтогенларнинг кўпчилигини куйидаги турларга ажратилиш мумкин:

- ўзини устун қўйиш;
- агрессияга мойиллик;
- эгоизм.

kurash, ziddiyat va nizoga yo'naltiradi. Bu esa organizmda adrenachinning ko'payishiga olib keladi. Adrenalin konfliktgen bilan qo'shilib, gazab, jaxl, agressiyaning kuchayishiga sabab bo'ladi. Odamning satto' gazablanishi noradrenalinni keltirib cho'aradi, Uning inson salomatligiga bo'lgan juda katta salbiy ta'siri mavjud. Ammo chiroyli suhbat inson organizmida endorfin, ya'ni "baxt garmonlarini" yuzaga keltiradi. Shundan foydalanishga harakat siling.

Uzini ustun kuyish kuyidagi amallarda namoyon bo'ladi

Uzini ustun ko'yishning ochiq ko'rinishlari: buyruk berib gapirish, taxdid qilish, birovni niktab turish, salbiy munosabatlar, tanqid, ayblash, birov ustidan kulish, istehzo, sarkazm, piching, kesatq.

Yashiringan ustun ko'yish hollari: tashki ko'rinishdan yaxshi munosabat sifatida kabul kilsa bo'ladigan ustunlik. "Tinchlaning", "Akdli odamsiz-u, ammo...", "Hayronman, nimaga hafa bo'lasiz...", "Shuni ham bilmaysizmi?!", bu vaziyatlarda tashqi ko'rinishdan mayin oxang tanlansa xam, bu holat konfliktogen holat sifatida baholanadi. Masalan, er xotiniga "Nihoyat shirin ovkat yer ekanmiz-da", - deydi. Xotin hafa bo'ladi. U "Nima xech qachon shirin ovqat pishirmaganmanmi?!", deb o'ylaydi.

Mantanchokdik: o'z marralari va yutuklari haqida ko'pirib gapirish, shu bilan birga o'zgalar marralarini pastga urish, ularni "o'z o'rniga ko'yib qo'yish" istagi.

Qat'iylik, fikr va qarashlar keskinligi: o'z fikrlarining to'griligiga haddan ziyod ishonish, karashlarni bildirishdagi keskinlik, faqat o'zi to'g'ri so'z ayta olishi mumkinligiga ishonch, birovlar fikrini o'ylab xam ko'rmaslik, "Bizning oyimiz rahbar bo'lganlar-da, shuning uchun o'zlarini juda aklli deb biladilar,..", "Hamma narsani bilaman deysiz-u, oddiy choy damlab berolmaysiz...", "Fakat leksiya o'kiysiz, oddiy gapira olmaysiz...", "Sen nimani bilarding..." kabilidagi so'zlarni ishlatish.

Bu vaziyatdagi konfliktogenlar "Hamma erkaklar - erkak", "Hamma xotinlar - yolg'onchi", "Hamma - o'g'ri", "Bo'ldi gapingni to'xtat...", "E, bugungi yoshlar buzilgan...", "E, kattalar xech narsaga tushunmaydi.." kabi kirish so'zlar bilan xam anglashiladi. Masaaan, yoshlarni qiziqtirgan muzika, kiyim, moda, o'zini tutish, salomlashish kabilar kattalarning jig'iga tesishi mumkin. Bunday fikrlar ochiqchasiga bildirilganda, yoki ularni bola tafakkuriga majburiy kiritishga

urinilganda, yoshlar o'z ota-onasidan ma'lum axborotlarni yashirishga tushadi, yoki o'z odatlarini himoya qilish yo'lini tutadi.

Uz maslahatlari va fikrlarini majburiy singdirish va qabul qilinishiga harakat qilish. Odatda, maslahat faqat mana shu maslahat so'ralgan takdirdagina berilishi lozim. Ammo ko'ttchilik xollarda biror muammo muxokama qilinayotgan bo'lsa, o'zini katga tutgan odam, yoki yoshi ulug'rok odam, albatta maslahat kila boshlaydi. Maslahatni esa yo qabul qilish, yoki uni inkor qilish mumkin. Maslahat qabul qilinsa, uni bergan odam xursand bo'ladi, maslahat ochikchasiga inkor etilsa, uni bergan odam, eng ijobiy munosabatda, "Meni mensimadi, gapimga kirmadi" deyishi mumkin. Masalan, o'zbek oilalari uchun erning o'z xotiniga qanday kiyinish, kayerga borish, kim bilan gaplashish, sochini qanday turmaklash, telefonda kanday, kim bilan, qaysi kunda va qancha vakt gaplashish, kimga nima deyishini belgilab berishi odatiy hol. Ammo, aslida, bu holat ayol erkini va individualligini cheklash deb baholanadi. Yoki, kaynonaning kanday uy tutish lozimligi bo'yicha o'z kelinini niqtab turishi "tarbiyalash" xususiyatiga kiritiladi.

Hamsuhbati so'zlarini bo'lish. Suhbat faqat bir tomonning emas, balki ishtirok etayotgan har ikki tomonning mulokoti hisoblanadi. Ammo ko'pchilik xollarda ba'zi odamlar faqat o'z tuyg'ularini gapirishga e'tibor qilib, o'zga odamni eshitishga sabr-qanoat qilishmaydi. Boshka tomon ham o'z fikrlarini bildirsa, boshlasa, uning so'zlari keskin bo'linadi, "A, nima deding..." deb eshitilmaydi, o'z hamsuhbatiga e'tiborsizlik ko'rsatiladi. Masalan, faqat kaynona gapiradi-yu, kelin o'z fikrini bildirsa olmaydi. Kelinning o'z fikri borligi inobatga ham olinmaydi. Yoki er gapiradi-yu, xotin o'z fikrini bildirishga urinsa, "Nima, sen menga aql o'rgatmoqchimisani?!" kabilida agressiya bilan munosabat ko'rsatiladi. Bu bilan o'z so'zlarining boshkalar fikrlaridan muhimroq ekanligini ko'rsatish, fakat o'zi gapirishga xarakat qilish, boshkalarga so'z bermaslik orkali o'z ustunligi ko'rsatmoqchi bo'linadi. O'z ustunligini doimo ko'rsatishga intilish ko'pincha boshqalar xukuklarining kamsitilishi evaziga bo'lishi inobatga olinmaydi.

Informasiyani yashirish: Odamlar qayotida axborot muhim rol o'ynaydi. Axborotni yashirish kishilarda shubha uyg'otadi. Shu bilan birga, axborotni

yashirgan kishiga nisbatan ishonchsizlik vujudga keladi. Oqibatda odamlar orasi va munosabatlari buzilishi uchun asos tug'iladi. Erkaklar ko'proq, o'z shaxsiy vaqtining kanday va nimalarga sarflanayotganligini, yoki umumiy mablag'larining miqdorini, ularning nimalarga ishlatilayotganligini, o'z xato va kamchiliklarini yashirishga xarakat qilishadi. Ayollar esa erkaklar borasidagi o'z ichki xisssiyotlarini, yashirin iqtisod kilingan pul mablag'larini, erining qarindoshlariga nisbatan xaqiqiy munosabatini, bolalarining ba'zi "ayblarini" yashirishga urinishadi.

Birovning ustidan kulish. Birovning ustidan istehzo bilan kulish, uni masxara qilish ■ressiyaning psixologik turlaridan hisoblanadi. Birovning ustidan kulish inson hukuklarini buzishga yo'naltirilgan bo'ladi. Odatda javob bera olmaydiganlar ustidan kulgi qilinadi, yoki ana shu vaziyatda konkret odam kul giga nisbatan ma'lum sabablarga ko'ra javob kaytara olmaydi. Inson ustidan kulish uning nafsoniyatiga tegadi va uzok vakt dilda o'rnashib koladi. Bolaligida mazax qilingan "semiz"lar, "omi"lar, "qishloqi"lar, "turki sovuk"lar keyinchalik o'z ustidan kulgan odamlarga karshi xarakat olib borgani, yoki, "birinchi muhabbati" hamma tomonidan kulgi ostiga atingan yigitlar keyinchalik o'z dushmanlaridan qaqshatgich qasos olgani borasidagi xayotiy misollar kup. Ko'pchilik xollarda kulgi ostida kalgan odam kulay vaziyat poylab o'z javobini tayyorlaydi.

Aldash yoki aldashga harakat qilish. Eng ashaddiy konfliktogenglardan xisoblanadi. Ayollar xam, erkaklar ham o'zlarini aldashga yo'naltirilgan harakatlarni kechira olmaydilar. Odatda aldash -rkali yuzaga kelgan xisssiy-emosional xolat juda uzok vakt ongda saklanib qoladi hamda umr bo'yi ■mfliktogen rolini o'ynab keladi. Aldash orkali odam yuragida yuzaga kelgan alam ko'p xollarda umuman yukolmaydi va o'chib ham ketmaydi. Bu alam bot-bot odamlar orasiga yangitdan nizo soli-nishiga asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. **Ayollar o'z erlarining xotinidan pul yashirganini ■pira oladilar, ammo "chetga yurganini" mutlak kechira** olmaydilar. Bu borada o'zbeklar ayta-ligan "Er bermoq, jon bermoq" makoli aynan xaqiqatdir. **Erkaklar esa o'z xotinlariga o'z oilasiga insbatan xurmatsizlik, xotinning o'z manfaatlari yo'lidan kilgan ayyorliklari,** "suyuk

♦**eyok"lilikni** muqlak **kechira** olmaydilar. Agar mana shu masalalarda aldash vujudga kelgan bulsa, tomonlar munosabati barbod bo'lishi tabiiy. Umuman olganda, oilaviy hayotda aldash, aldashga xarakat kilish yaxshi va samimiy munosabatlarni ichdan va zimdan ko'poradi.

Hamsuhbatining biror kamchiligi yoki muvaffasiyatsizligini doimo ta'kidlab o'tishga harakat qilish, Birovlarning ishi yurishmaganidan xursand bo'lish, o'zi yoktirmagan adamlarning hayotida biror kor-xol bo'lsa, undan quvonish, ba'zi odamlarning ustidan muntazam

kulish, kamchiliklarni ro'kach kilish, mana shu holatlarda o'zini yaxshi xis kilish o'zini ustun ko'yishning turlaridan biri xisoblanadi. Muvaffaqiyatsizlik hamma bilan ham sodir bo'lishi mumkin, kamchilik va xato esa, uni tuzatilmagunicha kamchilik va xato bo'lib qoladi, agar tuzatilsa, u xato bo'lmaydi. Muvaffaqiyatsizlikdan xech kim o'zini muhofaza kilinganman deb ayta olmaydi. Shu bois, o'z do'sti, hamkasbi, o'rtog'i, karindoshi, eri va yoki xotinining biror kamchiligini umrbod ushlab olib, doimo **uni** ta'kidlayverish, uni muntazam esga solish, o'z ustunligini ko'rsatish uchun ro'kach qilish oxir-okibat juda katta konfliktni keltirib chiqarishi mumkin.

Uz ustidagi mas'uliyatni birovlar ustiga yuklash. Hayotda o'z mas'uliyatidagi vazifalarda befark yondoshish xollari uchrab turadi. Masalan, ko'p xollarda biror narsa kilib berilishiga va'da kilinadi. Ammo o'zi qilib berishi lozim bo'lgan vazifa boshkalar zimmasiga yuklatiladi. Ammo boshkalar bu vazifani bajarmaydi. Natijada orada ziddiyat vujudga keladi. Masalan, yigit uylanmokda. Uning o'rtog'i "Men kelinga o'zim zo'r guldasta olib beraman. Buni sen o'ylama", deydi. Ammo ZAGSga ketish oldidan kelinga mo'ljallangan guldastaning yo'qligi ma'lum bo'ladi. Chunki va'da bergan odam, bu ishni boshka bir yigitga topshirgan bo'ladi. U yigit guldasta olishni va'da bergan yigitdan karzdor bo'ladi. U esa kuyovni tanimagani uchun, "Nima uchun men guldasta sotib olishim kerak", deb o'ylaydi. Natijada, konflikt yuzaga keladi. Kelinga guldastani muxayyo kilish vazifasi kelib chikadi.

Pul qarz so'rash: Eng keng tarkalgan konfliktogenlardan hisoblanadi. Pul

karz so'rash pul so'rayotgan odamda noxush xis-tuyg'ularni uyg'otadi. Ammo unga qarz berilganda xdm, konflikt kelib chiqishi mumkin. Chunki bu qarz o'z vaqtida kaytariladi-mi, yo'k-mi, ma'lum emas. Qarz bilan sinash ko'p xollarda qarindoshlar, do'stlar, birodarlar orasini buzib yuboradi.

Agressiyaga moyillik

Kupchilik agressiyaga moyillikni faqat erkaklarga xos xususiyat deb biladi. Aslida unday emas. Agressiyaga moyillik xam erkaklarga, xam ayollarga xos xususiyatdir. Ammo erkak va ayol agressiyasi hamda uning qanday ifodalanishi orasida juda katta fark mavjud. Erkaklar agressiyasi o'zini ochiq ifoda qiladi. Erkaklar afessiyasi o'zi uchun ko'proq jismoniy kuch ishlatish shaklini tanlab oladi. Ayollar afessiyasi esa ochik ifodalanmaydi. Ular orqavorotdan, asta, bilintirmay, zimdan harakat qiladi. Ularni "Sen shu ishni qilding" deb ushlab olish juda kiyin kechadi, chunki ayollar ko'prok psixologik agressiyani tanlashadi va ishlatishadi. O'z opponentini psixologik ezish, uni tahkirlash, unga bepisand munosabatda bo'lish ayollar agressiyasining shakllari xisoblanadi. Erkaklar afessiyasi darrov o'zini ayon etadi. Urish, jismoniy tazyiq, turtish, bir tushurish, bo'g'ish, jismoniy harakatlarni cheklash, do'q qilish, shantaj - bular erkaklar ko'proq ko'llaydigan agressiya turlari xisoblanadi. Ayollar afessiyasi keskin ish tutmaydi, asta, zimdan ish tutadi.

Kupchilik xollarda ayollar afessiyasi oiladagi a'zolarga nisbatan qo'llaniladi. Birovni kamsitish, ruhiy ezish, o'z kayfiyatini birovni ezish okibatida normallashtirish, "kulib turib, jonini olish" ayollar agressiyasi xisoblanadi. Ayollar urmasdan turib, boshka insonni juda katta ruhiy tanglik holatiga olib kirib qo'yishi mumkin. Bir Karaganda erkaklar afessiyasi ochik namoyon bo'lganligi uchun bezarardek ko'rinadi. **Aslida har ikki tur agressiya xam juda yomon oqibatlarga olib kelishi mumkin.** Erkaklar agressiv munosabati oqibatida opponet tomon kattik jismoniy jarohat olishi mumkinligi ayon. Ayollar agressiyasining keng tarkalgan okibatlaridan biri, bu - depressiyadir. Deirressiyaning oqibatlari ham insonga juda katta tashvishlar olib keladi. Depressiya xolatiga chuqur kirib ketgan odam ko'p hollarda o'z joniga suikasd kilishi mumkin. Agressivlikka moyillikning oldini olish ta'lim va tarbiya, insoniy qadriyatlar, diniy e'tiqod tizimida yotadi. Inson o'zida agressiyaga moyillikni sezsa, unga qarshi o'zini to'g'ri shakllantira borishi lozim. Afessiya, u yo'naltirilgan odamning ham, uni ishlatayotgan, agressiyani qo'llayotgan odamning xam salomatligiga juda katta putur yetkazadi.

Egoizm

Egoizm fakat o'z manfaatlarini ko'rish qobiliyati bo'lib, o'zbek tilida xudbinlik so'ziga to'g'ri keladi. Xudbinlik forsha so'z bo'lib, ikki ildizdan tashkil topgan: "xud" - o'z, o'zim ma'nolarini bildiradi, "bin" - ko'rish ma'nosini bildiradi. Demak, xudbin so'zninig ma'nosi - fakat o'zini ko'rishga to'g'ri keladi. Doimiy agressiyaning ildizlaridan biri egoizmga borib takaladi. Egoizm - o'z manfaatlarini, boshqalar manfaatlarining buzilishiga qaramay, eng oliy qadriyat sifatida anglanish jarayoniga aytiladi. Shu bois, fransuz lingvisti P.Buast "*xudbinlik ustidan qozonilgan galaba eng sharafli galabadir*", deb aytgan. Fransuz yozuvchisi S.Segyur esa, "*xudbin uchun -o'tmish - bo'shliq, hozir - sakros cho'l, kelajak esa - axamiyatsizdir*", deb ta'kidlagan.

Insonning o'z o'ziga munosabati tabiatan o'zini o'zi ma'qullash, o'zini sevish, o'ziga aro berish, o'zini chiroyli tutish, o'zini "yaxshi" inson sifatida ko'rsatish asosida shakllantiriladi. Bolalikda kinkintoylarni o'z yuz-ko'zini orasta

tutishini o'rgatayotganda biz odatda ularga "hozir qo'llarimiz va yuzimizni yuvib, oppokkina bo'lib olamiz", deymiz. Mana shu "oppokkina" bo'lish tartib va koidalari har bir insonga bolalikdanoq singdiriladi. Shu bois, insonning ichki o'zini anglashida "men" degan tushuncha tarbiyalanishi lozim va zarur. Inson "men"i uni ijtimoiy hodisa sifatida shakllanilishi uchun asos yaratadi. Yutuqlarga erishish, o'zini ko'rsatish, hurmatga sazovor bo'lish mana shu ichki "men"ning sayi-harakatlari asosida amalga oshiriladi.

Demak, ichki "men"ni nimalarga yo'naltirilsa, oxir oqibat shu kadriyatlarga mutanosib xarakter va amallar shakllantiriladi. Ammo ana shu ichki "men" boshka yuzlab "menlar"ta karshi, ularni inkor etgan xolda emas, balki ular bilan birgalikda yashashga ko'nikkan holda tarbiyalanishi lozim. Shu nuktai nazardan inson ichki "meni" bilan bog'lik ravishda soglom "egoizm" va nosog'lom "egoizm" ajratiladi. Soglom egoizm insonning shaxe sifatida shakllanishi uchun energiya beruvchi kuchi hisoblanadi. Nosog'lom egoizm esa insonlarni o'zga inson bilan to'qnashuvi, ziddiyatlar, o'zini ustun qo'yish, kelisha olmaslik, o'zgalarni inkor qilish uchun xizmat qiladi.

Shunday kilib, konflikt inson xayotining tabiiy ajralmas kismi bo'lib, konfliktlar mazmunini bilish insonni konflikt vaziyatlarda o'zini tutish tartib-qoidalariga o'rgatadi. Konflikt mazmunining murakkab kelib chiqish vaziyatlarini anglash esa insonni ana shunday bilimlar bilan kurollantiradi. Shu bois, konfliktning oldini olish uchun quyidagi amallarga rioya etish ahamiyat kasb eta boshlaydi:

- Konfliktga olib kelishi mumkin bo'lgan so'zlar, amallar, yoki harakatsizlikdan iborat bo'lgan konfliktogen vaziyat va holatlardan o'zini va atrofida qilayotganlarni asrash, konfliktogenlarga e'tiborli bo'lish;

- Konfliktogenlar kupayib, ularning majmuaga aylanishi oldini ola bilish, konfliktogenlar eskalasiyasiga yo'l qo'ymaslik;

- Konfliktogenlarga konfliktogen bilan javob qaytarmaslik;

- Konfliktogenlar bilan to'qnashganda o'zini himoya qilishga emas, balki nima uchun opponenda konfliktogen vaziyat va holat vujudga kelganiga diqqatni

karatish;

- Uzida vujudga kelayotgan konfliktogenglardan qutilish va ularni faol ishlatmaslik choralarini ko'rish;

- Jiddiy konfliktogenglardan bo'lgan o'zini ustun ko'yish, agressiya moyillik, egoizmdan kutilish hamda boshqalar tomonidan ular ishlatilganda ham o'zining konflikt vaziyatga tortilmasligi choralarini ko'rish.

Konfliktlarni yechib bo'ladimi?!

Uzbeklarning milliy qadriyatlari tizimida janjalkashlik, ichi koralik, boshka odamlar tinchini buzish, oiladagi zo'ravonlik, bolalarga nisbatan zo'ravonlik krralanadi. Nizo kelib chiqishi bilan uni hal kilish yo'llarini qidirish oklanadi. Ammo hayotda odamlarning o'zini tutishi va harakatlari azaliy qadriyatlar asosida emas, balki ularga zid bo'lgan xususiyatlar asosida rivojlanganligini ko'ramiz. Bir oilada yashab, unib o'sgan qarindoshlar orasida meros talashib, pul va karz mojarolari bilan, yerdan ulush so'rab, hovli joylarni adolatli bo'lisha olmagan hamda mana shu sabab yuz ko'rmas bo'lib ketgan yaqin karindoshlar uchrab turadi. Shu nuktai nazardan, umuman konfliktni yechib bo'ladimi, uning hammani koniqtirgan xulosasi mavjudmi degan masala kiziqish uyg'otadi.

Konfliktni uning kelib chiqqanligi, rivoj topib, ildiz otgan paytidagina emas, balki uning ilk kelib chiqish davridayok bilib, oldini olish unumliroq bo'lib, shunday yo'l yaxshi natijalarga olib keladi. Ammo keng quloch yoyib ketgan, bir

emas, balki bir necha tomonlarni o'z domiga tortib olgan, bir necha yillarga davomli cho'zilib, ko'pchilikka aziyat keltirgan konfliktlarni ham qamma uchun qoniqarli yechimga olib kelsa bo'ladi. Biroq bunday vaziyatlarda konfliktda ishtirok etayotgan barcha tomonlardan konflikt yechimiga tayyorlik, uning mazmunini muhokama etishga hozirlik, kompromisslarni to'g'ri va achinmay qabul qilish, norozilikka rozilik, layoqatlilik, o'z so'zida turish kabilar talab etiladi.

Konfliktning vujudga kelayotganligini uning signallari, ya'ni belgilari anik va ravshan ko'rsatib beradi.

Konflikt signallari

Konflikt signallari konfliktning to'la namoyon bo'lishidan oldin tomonlar o'rtasidagi odatdagi to'g'ri munosabatlar o'rtasida kelishmovchilik, inkiroz, o'zaro tushunmaslik, g'ayirlik, ayrmakashlik vujudga kelayotganligini namoyon etadi. Konflikt signallariga bee'tiborlilik uning kelgusida rivojlanib ketishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, konflikt signallarini bilish va ularga e'tiborli munosabat talab qilinadi. Konflikt signallariga *inqiroz, tomonlar orasidagi tanglik, tushunmovchilj, insidentlar, diskomfort* kiradi. Ularning mazmunini tushunish, ularga nisbatan mutanosib munosabat odatda konfliktning erta anglanishi, inqirolni oldi olinishi va uning hal etilishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Inkiroz

Tomonlar orasidagi ma'lum ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy inqiroz darrov bilinadi. Agar biror kishi o'zining do'sti, hamkori, yoki tanishi bilan o'z munosabatlarini birdaniga va sababsiz uzib qo'ysa, u bilan gaplashishidan o'zini saklasa, hafa bo'lib yursa, uni turli karama-karshi fikrlar kiynasa, bu - konfliktidagi inqiroznning vujudga kelganligiga ishoradir. Bu holatlar inqiroz, yoki hal etilmagan o'ziga xos konflikt belgilari hisoblanadi. Shu bilan birga, boshka

tomonga nisbatan ishlatilgan zo'ravonlik, taxdid, shantaj kabilar xam inqiroz vaziyatining mavjudligini ko'rsatadi. Juda kattik bahs yuritish, bahsda tomonlarning

bir-birini ayamasligi, o'zaro taxdidlarning qo'llanilishi ham inkiroz vaziyatining ko'rinishlari hisoblanadi. Inkirozni ko'rsatuvchi yorqin belgilardan biri kishi o'z emosiyalarini ushlab tura olmasligi, o'z emosiyalari va xis-tuyg'ulariga erk berishi, so'kishish, yomon so'zlar ishlatish, birovni tahkirlash kabilardir. Odam bu vaziyatda o'z emosiyalari ichiga kirib ketib, o'z fikrlarida qarshi tomonni "u yoki bu qilvorishga" jazm xam kiladi. Bu vaziyatlarda tezda inkirozning mavjud ekanligi tan olish, o'zini emosional tinchlantirish, inkiroz vaziyatini vujudga keltirgan sabablarni taxdil kilish, o'zini muzokaralarga hozirlash, qarshi tomon bilan tinch mulokotga o'tish darkor. Agar bu ish kilinmasa, haqiqatan ham kuchli konflikt yuzaga kelishi anik.

Tomonlar orasidagi pgang holatp

Konfliktning vujudga kelayotganligini ko'rsatuvchi yana bir signal. Tomonlar orasida kichkina nizoning kelib chiqishi xam, biz bilan emosionat to'qnashgan odam hakidagi bizning fikrimizga salbiy ta'sir ko'rsata boshlaydi. Bizga karshi bo'lgan odamning "yomon" ekanligiga larrov bir necha ko'rsatkichlar topila boshlaydi. Agar bir o'zimizni to'xtatmasak, bu "yomon"lar soat sayin ko'payib boradi. Uning barcha so'zlari, harakatlari va amallarini biz mikroskop ostida taxlil qila boshlaylaymiz, ko'p narsalarni "qora" bo'yokda ko'rishga urinamiz. Ko'prok asl holatni emas, balki mana shu ongimizda vujudga kelgan hamda o'zimiz qurishga sayi-harakat kilgan odamni taxlil kilishga o'tamiz. Shu bois, bu odamga nisbatan bizning muomalamiz salbiy tomonga o'zgaradi. Orada emosional tanglik vujudga keladi. Biz o'z emosiyalarimiz va xulosalarimizga ishonib boraveramiz, ularning "sun'iy" o'zimiz tomonidan yaratilganligi va yasalganligini tan olgimiz kelmaydi. Tomonlar orasidagi tanglik biror sabab kuta boshlaydi. Bu nihoyat darajada qurigan o'tlarning kichik bir sababdan o't bo'lib yonishiga o'xshaydi. Chunki bizning emosiyalarimiz tashqariga chikishni, uning "adabini" berib ko'yishni, ongimizda shakllangan "yomon" odamga uning kanday "yomon'digi ko'rsatib ko'yishni biz juda istaymiz. Bizga mulohazakorlik, bosiqlik va oddiy hakikatni tan olmaslik halakit beradi. Biz tang ahvolga adekvat munosabat bildira olmaymiz.

Bunday xolatlar, juda ko'p xollarda oilada, xotin o'z erini rashq qilgan, uni kuzatishni boshlagan, xotinning miyasida turli buxtonlar avj olgan, uning o'zi o'z kalbida erining "chetga" yurishiga chin ishongan paytlarda vujudga kelishi kuzatiladi. Xotin o'z erining ming karra "Men unday odam emasman" degan gapini ham inobatga olmay qoladi, u fakat o'ziga va o'z emosiylariga ishonadi, xolos.

Bu vaziyatda ham o'z emosiylarini ma'lum bir tartibga keltirish, sabab bo'lgan voqyeani taxlil qilish, masalan eri kech kelgan bo'lsa-yu, u "Men o'z onamnikida bo'lganman" desa, yo'lini topib, surishtirmasdan, balki axborot olish maqsadida, vaziyatni o'rganish o'z erining haq ekanligi ko'rsatishi mumkin. Masalan, onasinikiga borsa, u yerda otasining mazasi kochib qolgan bo'lishi, er otasini bemorxonaga joylashtirish uchun xarakat qilgani oydinlashadi.

Inson har kanday vaziyatda o'z emosiylarini tartibda ushlashi, ularga erk bermasligi, tarixiy vaziyatni muloxazakorlik bilan taxdid kila olishi tang vaziyatlarning konfliktga aylanmasligi asosi hisoblanadi.

Tushunmovchilik

Ba'zan tomonlar orasida biror xodisa yoki ahvol to'g'risidagi noto'g'ri axborot tufayli tushunmovchilik vaziyati vujudga keladi. Masalan, yosh oila. Kelin institut aspiranturasida ukiydi. U institut oldidagi ostanovkada avtobusini kutib turganida ilmiy raxbari kelib koladi. Ular bir-ikki og'iz gaplashishadi. Aynan shu vaktida, yosh kelinning boshqa yigit bilan gaplashib turganini qaynonasining singlisi ko'rib koladi. U darrov axborotni singlisi, singlisi esa o'gliga bo'rttirib yetkazishadi. Kuyov vaziyatni suramasdan kelinga zo'ravonlik bilan muomala qiladi. "Sening institutda boshqa yigiting bor ekan!". Hyech narsani tushunmagan kelin o'zini oqlashga o'tadi. Yigit xotiniga ko'l ko'taradi. Aslida, aynan tushunmovchilikning okibatida yosh oilada juda katta konflikt vaziyati vujudga keladi. Uning oqibatlari turlicha bulishi mumkin. Ammo kelinning ko'nglida "unga qo'l ko'tarilganligi", uning "beayb" ekanligi xech kachon o'chmaydi. Agar kelinning xakikatan ham boshqa yigiti bo'lganida xam, bu axborot kelinni urish uchun ruxsat va ijozat bo'la olmaydi. Boshqa odamni, ayol kishini umuman urib

bo'lmaydi. Urish – bu zo'ravonlikdir. Zo'ravonlik esa, shu jumladan oidalagi zo'ravonlik. dunyoviy davlat konunchiligi tomonidan ham, diniy, ya'ni shariat qonunchiligi tomonidan ham kora^nadi va jazolanadi.

Mana shu holat seminarda muhokamaga ko'yilganda, ko'pchilik kelinni ayblashga urindi. "Erga tegdimi, o'ylab ish kilishi kerak. Ayb kelinda, nima kiladi ko'chada gaplashib, salom bersin-da, o'tib ketaversin... Domlasi bo'lsa ham, ko'chada emas, balki binoning ichida, xech kim ko'rmagan joyda gaplashsin. Domlasi xam g'irt axmok odam ekan. Nima qiladi yoshgina qizga rahbarlik qilib. Yigitlar qurib qolibdimi?! Mana, domlasini deb, yosh oila buzilib ketyapti. Kelin xam ahmoq, er degan uradi-da. Shuni ham doston qilib, darrov hammaga yoyish kerakmidi?! Yoshlar tezda, er yaxshi ko'rarkan, rashk qilar ekan, shuning uchun uradi-da..."

Achinarli hol shundaki, ko'pchilik seminar ishtirokchilari, ayol erining hukmiga berilgan kul emasligi, ayolning o'z xuquqlari mavjudligi, aspiranturada o'kish uning insoniy xukuklaridan biri ekanligi, bilim olish fakat binoning ichida bo'lsin degan qonunning mavjud emasligi, er kishi o'z xotinini urishi mumkin emasligi, umuman axborotning to'g'riligini aniqlamasdan turib, xukm chiqarib bo'lmasligi, xotin, **ya'ni o'ziga eng yaqin bo'lgan insonni eshitish va u bilan tinch va osuda suhbat qurish lozimligini aytishmadi.** Mana shu xayotiy voqyea ajrim bilan tugagan. Agar tomonlar konfliktlar yechimi bo'yicha bilim va malakalarga ega bo'lishganida edi, ular o'zlarini ancha bosiqlik va muloxazakorlik bilan tutgan bo'lardilar. Doimo har qanday axborotni o'ylab, tahlil kilib, so'ng o'ziga singdirish lozimligi, ayon.

Insidentlar

Insidentlar, xayotda uchrab turadigan turli nizo va ziddiyatga bog'liq bo'lgan vokealar bo'lib, osuda va tinchlik vaktida siz ularga e'tiborsiz bo'lasiz, ularni tezda xayoldan chiqarib tashlaysiz. Ammo ular ba'zan sizni xam konflikt tarkibiga tortib ketadi. Masalan, har kuni ertalab er kovurilgan tuxum iste'mol qilishga odatlangan. Xotini ham shunga o'rgangan, har kuni erining talabiga ko'ra

kovurilgan tuxum ertalab stolning ustida erini kutib turadi. Ammo kunlardan bir kun eri, "Shu tuxumga ozgina ko'k piyoz qo'shib, aralashtirib, qovurganingda, boshqacharoq bo'lar edi", deydi. Xotin avvaliga bu so'zlarga e'tiborsiz bo'ladi. Indamaydi. Ammo eri ishga ketganidan so'ng, "Nima uchun bunday dedilar ekan?!", "Umuman ovqat pishirmagan odam, bunaqa qilib tuxum qovurishni kaydan bilar ekanlar?!", va nixoyat, "Bunday tuxumlarni kayerda yegan ekanlar-u va kayerda bunaka tuxum pishirishni kurgan ekanlar?!" degan savollar bilan o'zini emosional qiynay boshlaydi. Oddiygina insident, ya'ni bo'lib o'tgan voqyea, keyinchalik er va xotinning o'rtasiga yechib bo'lmaydigan muammolarni qo'yishi mumkin. Shu bois, konfliktni keltirib chikarishi mumkin bo'lgan barcha mayda narsalarga ham e'tiborli bo'lish va ularni, ya'ni muammolarni birgalikda, hamkorliqda, xotirjam, bir-birini ayblamasdan muxokama qilishga o'tish ziddiyatlarning to'g'ri yechimini oydinlashtiradi va yaqinlashtiradi.

Diskomfort

Diskomfort xolati insonning ichki xissiyotlari, o'ylari va tuygulari bilan bog'liq bo'lib, nimadir bo'layotganligi anglanadi, ammo o'sha "nimadir" anik ta'rif etilmaydi, u anglashiladi, ammo uni so'z bilan ifodalab bo'lmaydi. Diskomfort xolati ko'pincha insonni ba'zi noanik va nizo xolatlar, inkirozlardan saklab kolish xususiyatiga ega. Shu bois, diskomfortga befark qaramasdan, balki inson o'zining ichki xissiyotlari nimalar demoqchiligini taxlil etishga, odam o'ziga kuloq solishga o'tishi lozim. Albatta, agar siz atrofingizdagi voqyealarni taxlil eta boshlasangiz, o'z xissiyotlaringiz sizni nima uchun qiynayotganligini topasiz. Har holda o'ziga sezgir va ogoh bo'lib turgan ma'qul. Agar siz o'z ichki xissiyotlaringiz sizga uzatishga harakat kilayotgan axborotlarni to'g'ri "tarjima" qilishni o'rgansangiz, ko'pincha o'z xayotingizni ziddiyatlardan saklab qolgan bo'lasiz.

Konfliktning kelib chikishidan oldin konflikt vaziyat mavjud bo'ladi. Konflikt vaziyatning oldini olmaslik insidentga olib keladi. Insidentning rivojlanishi esa konfliktning o'zini vujudga keltiradi.

H1 Shu bois, kuyidagi qadamlar konflikt vaziyat, insident va konflikt oldi holatlarni hal etishga qaratilgan:

Birinchi qadam: konflikt vaziyat o'zining yechimini va konflikt rivoji uchun asos borligini ko'rsatadi. Unga e'tiborsiz bo'lmang. Uni tahlil qilish va yechimini topishga urining.

Ikkinchi sadam: konflikt vaziyat har doim asl konfliktidan oldin paydo bo'ladi. Ammo uning masshtabi ancha kichik bo'ladi. Konflikt esa insident bilan, yoki uning ketidan vujudga keladi. Shu bois, konflikt vaziyatni nazoratda saklagan odam, konfliktning o'zini ham nazoratda saklagan bo'ladi.

Uchinchi sadam: konflikt vaziyatning tahlili nima qilish kerakligini ko'rsatadi. Masalan, yukorida taxlil qilingan er va xotin o'rtasidagi insidentda er va xotin o'rtasida aniq va ishonchli axborot ulashishning bo'lmaganligi okibatida insident konfliktga aylanib ketgan. Shu bois, konfliktlarning yuzaga kelmasligi uchun tomonlar o'rtasida samimiy va rostgo'y axborot almashuv bo'lishi kerak.

To'rtinchi sadam: insident vujudga kelgan vaktida doim o'zingizga "Nima uchun?" degan savolni unga javob topmagunga bering va anik javob topishga harakat kiling. Masalan, yukoridagi insidentda o'zini va erini shubhalar bilan qiynash va asossiz ravishda birovni ayblash o'rniga tomonlar orasida doimo rost va samimiy munosabatlar va axborot almashish o'rnatilsa, erning o'zi kachon va qayerda yangicha usuldagi tuxum qovurishni ko'rgani va yegan bo'lsa, yeganini aytib beradi. Chunki, har bir odamning yashash va hayot kechirish makoni fakat oila, yoki bolalar bilan o'tmaydi. Makon katta. Mana shu makon ichida turli axborotlar opponetingizda boshqa usullar orkali yetkazilishi xam mumkin (televideniye, kitob, avtobusdagi suhbat, kasbdoshlar v.b.).

Beshpncchi sadam: konflikt, insident, konflikt vaziyatni fakat xdyolingizda emas, balki ogzaki taxlil qilishga urinib ko'ring. Chunki ogzaki taxdil jarayoni konfliktning tashki ko'rinishidan uning ichki mag'ziga o'tish imkonini yaratadi. Konflikt mazmunini bilish turli xulosalar, parallel fikrlar, voqyealarni taqqoslash, o'lchash, fikrni jamlash orkali yuz beradi. Aynan mana shu jarayonda siz o'zingiz uchun ko'p narsalarni yangitdan, oydinroq va anikrok kashf etasiz hamda o'zingiz

uchun maqbul yo'lni topishga o'tasiz.

Oltinchi sadam: siz bilan yuz bergan konflikt taxdilidan so'ng nima voqeya bo'lganligini bir-ikki so'zdan iborat ta'rifini ishlab chiqishga xarakat kiling. So'zlarni juda kam ishlatib. Faqat eng muhim so'zlar ta'rifga kiritilsin. Ana shunda, konfliktning anik diagnozi qo'yilgan bo'ladi. Ana shunda, konflikt vaziyat taxlil i keraksiz emosiyalardan ozod etilgan bo'ladi. Ana shunda, anik diagnoz orkali siz o'zingiz va opponentlaringizni mushkil ahvoldan chikarib yuborishga imkon topgan bo'lasiz. Ana shunda, siz muammoning asl mazmunini anglagan bo'lasiz va harakat qilishingiz, xulosa kilishingiz aniklashadi va yengillashadi.

Yettinchi sadam: konflikt vaziyat va konflikt muammoning yechimi topish asli ancha murakkab jarayon ekanligi sizga oydinlashmokda. Konfliktning yechimini topish bir o'tirishda hamma muammolarning xal etilishi emas. Agar bir o'tirishda ana shunday hamma tomonlarni qoniktiruvchi yechim topilsa, nur ustiga a'lo nur bo'ladi, ammo aslida konflikt yechimini topish ancha mushkul jarayon bo'lib, eng kiyini hamma ishtirokchi tomonlarni yagona yechimga keltirishdir. Shu bois, konflikt yechimi jarayonida qanoatli va sabrli bo'lish, asta-sekinlik bilan bo'lsa xam, ziddiyatning yechimini topishga karatilgan sayi-harakat hisoblanadi. Sabrli bo'lish - konflikt yechimini topish sari bo'lgan yo'lning doimiy hamroxi bo'lishi shart.

Shunday kilib, konfliktlar yechimi mavjud. Konfliktning eng oddiy yechimi konfliktogen-larga e'tiborli munosabat, konflikt oldi vaziyatlaridan bo'lgan konflikt signallari, inkiroz, tomonlar orasidagi tang qolat, tushunmovchilik, insidentlar, diskomfort kabilarni oldindan ko'ra bilish va konfliktning kelib chiqishi oldini olish, konflikt kelib chiqqanida esa, uning yechimiga karatilgan sayi-harakatlarni olib borishdan iboratdir.

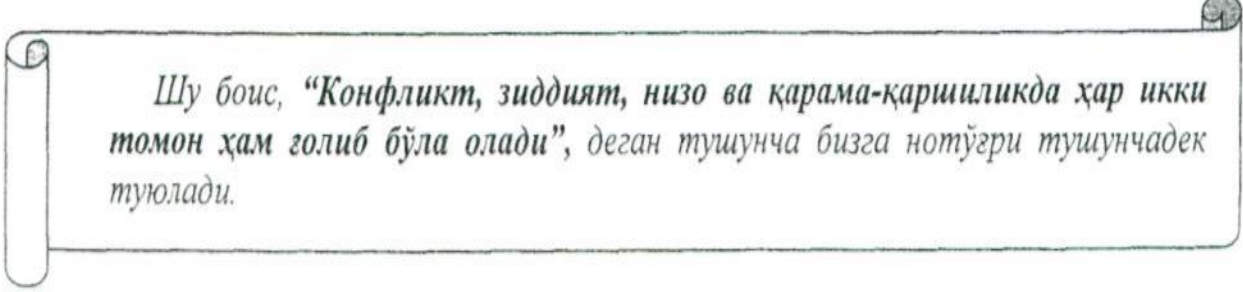
Konflikda kim g'olib chiqadi?!

Har kanday konfliktda tomonlar karama-karshiligi ro'y beradi. Tomonlar qarama-qarshiligi mavjud manfaatlardan fakat birining ustun kelishini nazarda tutadi. Manfaati ustun bo'lgan tomon o'zini golib deb hisoblay boshlaydi. Biz

odatda karama-karshilik mavjud bo'lgan xollarda, tomonlar kurashi jarayonida g'olib-maglub, durrang vaziyatlarga o'rganganmiz. Ya'ni, kurashda bir tomon g'olib bo'lishi, ikkinchi tomon mag'lubiyatga mahkum qilinishiga odatlanganmiz.

Ko'pchilik, «konfliktda ishtirok etayotgan tomonlarning hammasi g'olib bo'la olmaydi», deb o'ylaydi. Odatda, faqat bir tomon golib bo'ladi, ikkinchi tomon mag'lub bo'lishi shart, degan stereotip xukm suradi. Odamlarning fikriga ko'ra, har kanday konfliktda albatta g'olib va mag'lub tomonlar mavjud bo'ladi. Kimdir maksadiga erishadi, ammo kimnidir maqsadi ro'yobga chiqmay qoladi. Masalan, urush jarayonida, qaysidir tomon yutib chiqadi, ya'ni g'olib bo'ladi. qaysidir tomon yutqazadi, ya'ni mag'lub bo'ladi. Agar sport o'yinlarida ikki komanda durrang natija bilan o'yinni tugatganda. hyech bir komanda yutib chiqkan deb hisoblanmaydi.

Qarama-qarshilik ro'y berganda albatta golib bo'lishga intilish kerakmi?! Konflikt vaziyatlarda g'olib bo'lish shunchalik muhimmi?! Konfliktdagi g'oliblik aslida nimani anglata-di? Konfliktlar yechimida hamma ham g'olib bo'lishi

Шу боис, “Конфликт, зиддият, низо ва қарама-қаршиликда ҳар икки томон ҳам ғолиб бўла олади”, деган тушунча бизга нотўғри тушунчадек туюлади.

mumkinmi, yoki albatta bir tomon o'zini yutqazgan hisoblashi shartmi?! Konfliktda «har kim ham golib bo'la oladi»gan yo'l yoki usul mavjudmi? Konfliktda har ikki tomon g'oliblikka erisha oladigan usulni yaratish, uni odamlar tafakkuriga singdirish, uni o'rganish, shunday malakaga ega bo'lish mumkinmi?

Konfliktlar yechimida aynan mana shunday yo'l ishlab chiqilgan, ya'ni ziddiyatli vaziyatdagi har ikki tomon ham o'zini golib deb anglashi mumkinligi konfliktlar yechimining o'ziga xos yutuqlaridan hisoblanadi. Konflikt vaziyatlarda tomonlar karama-karshiligi natijasida har ikki tomon yutib chiqishi, bir tomon yutib chiqishi, yoki har ikki tomon ham yutqazishi mumkin. Demak,

ziddiyatning kanday yechim topganligiga karab, tomonlar vaziyatlari turlicha bo'lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, *konflikt*dagi tomonlarning ziddiyat yechimidan keyingi ahvolini quyidagi belgilash mumkin:

АММО ko'pchilik konfliktda har ikki tomon ham g'olib bo'la olishiga umuman ishonmaydi. Chunki bizning ongimizdagi stereotip mana shunday holni, ya'ni "albatta bir tomon g'olib bo'lishi shart" degan holatni qabul qilishga o'rgangan. Zamonaviy konfliktologiya ilmi esa insonlarni aynan *G'olib-G'olib* yo'nalishida ish olib borishga xamda ziddiyatlardan har doim g'olib bo'lib chiqib ketishga o'rgatadi. Shuningdek, faqat o'zining golib bo'lganligigina emas, balki boshqa insonning ko'pincha o'ziga yaqin bo'lgan insonning xam maglub bo'lmaganligi, uning xam golib bo'lganligi katta ahamiyat kasb etadi'. Chunki siz uchun o'zingizning golib bo'lganligingizgina emas, balki opponetingizning ham ziddiyatdan qonikkan holda chiqib ketishi muhimdir.

Aniq bo'lgan narsa shuki, konfliktlar hanch qachon o'z-o'zidan tugamaydi. Mavjud ziddiyatning hal etilishida ko'p narsa shaxs va uning xatti-harakatlariga

bog'liq bo'ladi. Aslida konfliktlar yechimi sizga qarama-qarshi insonni mag'lubiyatga uchratish, uni yengish, unga xdm la qilish, uni yo'kotib yuborish,

Конфликт ечимини топиш ўз оппонентиға қарши кураш эмас, балки унинг мақсадлари ва манфаатларини тушунишиға ҳаракат қилишидир.

undan o'ch olish yo'llarini emas, balki konfliktni yuzaga keltirgan muammoni mag'lub etish, unga hamla qilish, muammoni yo'kotish va muammoni yengishni o'rgatadi. Insoniy, ya'ni gumanitar qadriyatlar sirasida esa birovdan qasd olish, kek saqlash, o'ch olish, birovni qilgan gunoxlari uchun jazolash, birovlariga nisbatan zo'ravonlik o'tkazish qoralanadi. Siz o'zingizni "madaniyatli" va "oriyatli" inson sanasangiz, hych qachon birovga nisbatan jismoniy zo'ravonlik o'tkazmaslikka harakat qilasiz. Inson kuchli bo'lishi lozim, insonning kuchli ekanligi o'z kuchini ishlata olishida emas, balki o'z kuchini fakat o'zini himoya qilish uchun ishlatishida ko'rinadi.

Shu bois, ijobiy va har ikki tomon uchun foydali muloqot sirlaridan vokif bo'lish zarur. Uz jaxlini, gazab va nafratini jilovlashning eng maqbul yo'llarini o'rganish, muomala madaniyati, boshqalarni eshitish va anglashga o'tish, o'zgalarga hurmat bilan karash kabi usullar ziddiyat ichiga kirgan har ikki tomon uchun ham konfliktlar yechimining zarur talablari hisoblanadi. Hayot haqiqati shundaki, har ikki tomon goliblik marrasini ta'minlaydigan yo'l mavjud. Aynan konfliktlar yechimi har vaqt g'olib bo'lish va har ikki tomon uchun ham mag'lub bo'lmaslik shart-sharoitlari, sir asrorlari hakidadir. Shunday qilib, har ikki tomon ham g'olib bo'la oladi. G'olib

- G'olib tizimini o'rnatishni egallash sizlarga intstitutda, uyda, ko'chada, eng asosiysi, qalbingizdatinchlik posboni bo'lib xizmat qiladi.

Nimauchun konfliktlar yechiminio'rganish lozim?

Chunki, bu bilimlar hayotiy zaruratdir. Agar tinch, osuda hayot kechirishni

hoxlasangiz, konfliktlar yechimini o'rganish zarur. Bu bilim va malakalar sizning muvaffaqiyat va yutuqlaringiz, sizning ravnakingiz garovidir. Konfliktlar yechimini topa bilish - bu ikki karama-karshi tomon-larning g'olibligi asosidagi eng oson kelishuv yo'lidir. Konfliktlar yechimi - eng ijobiy va yaxshi munosabatlarni shakllantira bilish, ular muntazamligini saklash iste'dodidir.

Ammo g'olib-g'olib yo'nalishida ishlash, uni ta'minlash hamda ikki tomonni g'olib-g'olib shart-sharoitlariga olib kelish oson ish emas. Bu bilim va malakalar insonda tarbiyalangan va yoshlikdan uning psixologik va emosional, etik va estetik qadriyatlari tizimiga, tafakkuriga singdirilgan bo'lishi kerak. Agar bu bilim va malakatlar tarbiyalangan bo'lsa, konfliktni sezgan zaxoti, uning qanday rivojlanib kelayotganligi tahlil etish, uning rivojiga karshi ma'lum choralar ko'rish, uning "olovini" o'chirish imkoniyatlarini ishga solish mumkin bo'ladi. Shu bilan birga, ko'pchilik xollarda biz konfliktning kelib chikishi mumkinligini sezsak xam, uning oldini olish choralari ko'rishda "bee'tiborlilik", "erinchoklik" kilamiz va odatdagi kundalik ishlar girdobida uning chuqurlashib ketganligini faqat kuzatib boramiz xolos.

Konflikt yechimini topishda "G'olib-G'olib" strategiyasi mavjud, fakat uni kanday shakllan-tirish, uni kanday kurish lozimligi bilish darkor xolos. Ko'pchilik fikriga ko'ra, biror tomon-ning muvaffakiyat qozongani boshqa tomonning mag'lubiyati sifatida qabul qilinadi. Aslida ham shunday-mi?! Bir tomonning g'olibligi ikkinchi tomonning mag'lubiyati sifatida kabul qilinishi faqat sport musobakalarida amal qiladi. Sportda albatta bitta g'olib, bitta mag'lub bo'ladi. Sportda albatta bir odam birinchi o'rin, va faqat bir odam ikkinchi o'rinni egallaydi.

Ammo qayotdagi to'qnashuvlarda xdr ikkala o'rin xam - birinchi o'rin bo'lishi mumkin. Chunki hayotdagi to'qnashuvlarda har bir tomonning yutug'i boshqacha bo'lishi mumkin. Bir tomon o'zining ma'lum manfaatlarini, ikkinchi tomon ham o'zining ma'lum manfaatlarini himoyalab, ziddiyatda yutishi mumkin. Manfaatlar esa har xil bo'lishi mumkin. Shu bois, konfliktida- "Men yutishim kerak, shu bois men senga halaqit beraman. Men seni to'xtataman. Fakat mening aytganim bo'ladi", deb bo'lmaydi. Konfliktida "Sening manfaating mana bunda ekan, mening

manfaatim esa

- bunda. Shu bois, o'zaro kelishsak, sening manfaating xam, mening manfaatim xam muhofaza kilinadi", qabilida ish ko'rish foydaliroq buladi.

"Noroz il ikka roz il ik "

Konflikt vaziyatlarda va konfliktlar yechimida *"norozilikka rozilik"* konuniyati amal kiladi. Norozilikka rozilik - konflikt vaziyatdan chiqib ketish uchun xdr ikki tomonning o'zi norozi bo'lgan tomonlaridan voz kechishi orqali, boshqa, xar ikki tomonni qoniktirgan masala borasida maksadlarni birlashtira olish kobiliyatiga aytiladi. Shu bois, konflikt yechimi uchun -"Men yutib chiqishni hoxlayman, ammo men sening xam yutib chiqishingni xoxlayman", "Men emas senga qarshi bo'lgan, shuning uchun men sen bilan birgaman" deya olish va mana shu qoidalarni o'z opponenti ga tushuntira olish muhim. Ana shunday vaziyat vujudga kelganida xar ikki tomon xam o'zini konflikt yechimidan qonikkan va g'olib chikkan deb xisoblaydi.

Norozilikka rozilik talabining muhim xususiyati shundaki, unda siz bilan konfliktga kirgan odamning o'ziga xos ma'lum norozi bo'lgan tomonlari va talablari mavjud bo'lishi mumkinligini siz tan olasiz. Ya'ni, "Ha, sen mening ishdan kech kelishimdan norozi bo'lishing mumkin. Ha, mening ishdan kech kelishim seni kiynaydi, sen turli yomon okibatlar xakida kuyinasan. Ha, agar men boshqa ayol bilan yurayotgan bo'lsam, sen men bilan ajralishga haqlisan. Ha, bunday qilish uchun senda imkoniyat bor. Ammo, agar men boshqa ayol bilan yurmayotgan bo'lsamchi?! Ammo men sen bilan yashashni, bolalarni birgalikda o'stirishni istasamchi?!" Ya'ni, bu xolatda er o'z xotini ning rashk kilishidan norozi. Ammo shunga karamay u xotini ning rashk qilishi mumkinligini tan olmokda. Birok rashq qilish uchun sabab bo'lishi, fakt bo'lishi kerak. U esa yo'q. Uz xotini ning rashk qilish hukumining tan olinishi, ya'ni erda norozilik uygotgan vaziyatning er tomonidan tan olinishi, xotinni boshkdcharok - tinchrok, akllirok, sabrlirok tarzda fikr kilishi uchun imkoniyat yaratadi va tomonlarni bir biriga yakinlashtiradi.

"Ha, bilaman siz ishlaysiz. Ha, bilaman sizning ishingiz mas'uliyatli. Ammo meni aldayptilar, asli boshqa joydalar degan o'ylar meni kiynaydi. Bilaman, faktlar mening qo'limda yo'q. Uzim xam sezib turibman, buning sababi rashkda ekanligini. Ammo rashk xam birdaniga kelib chikmaydi-ku. Unga xam asos borku?! Agar siz kayerda ekanligingizni, ishdagi vaziyatlarni men bilan ochiq-oydin o'rtoklashsangiz, do'stlaringiz oilalari bilan meni tanishtirib ko'ysangiz, mendan sir yashirmasangiz mening ko'nglimda ishonch paydo bo'lar edi. Men xam siz bilan birgalikda bolalarni tarbiyalashni xoxlayman. Aslida, sizni yo'qotib ko'ymaslik uchun shunday qilaman. Indamasam, mening xissiyotlarim siz uchun noaniq bo'lib qoladi. Siz aslida mening ko'nglimda mana shunday fikrlar kechayotganligini bilishingiz kerakday tuyuladi. Agar men aziz bo'lsam, siz mana shu rashkni yengish uchun menga kuch bera olasiz. Agar, yo'k xotin men to'g'ri odamman, bexudaga rashk kilaverma, sen menga keraksan, desangiz, mening ko'nglimda sizga nisbatan ishonch va xotirjamlik uygonadi. Men tinch bo'lsam, sizni xam xadeb qiynayvermayman..."

Har ikki tomonning ma'lum manfaatlari saqlanib qolinishi hisobiga, har ikki tomon xam umumiy yechimni ko'llashga moyillik bildiradi, bunday yechim esa sizning inson sifatida "mard"ligingizning tan olinishiga olib keladi. "Men siz uchun mana bu narsani qilishga tayyorman, ammo siz men uchun mana bu narsani qilib bering", "Men sizni ishxonagacha tashlab ko'yaman, ammo siz menga mashinani yuvishga yordam berasiz", "Men xisobot uchun materiallarni to'playman, ammo siz ularni tartib bilan joylashtirasiz" - bular kelishuv yo'lidir.

"G'olib-G'olib" bo'lish usuli asli muvaffaqiyat usuli xisoblanadi. Bu usul qarshi tomonlarga umumiy yechimga kelish imkoniyatini yaratadi. Boshka odamning biror bir narsadan "noroziligini" kabul kilish, umuman odamlar biror narsadan norozi bo'lishlari mumkinligini qabul kilishga teng keladi. Masalan, kaynona o'z kelinining ro'mol o'ramasligidan norozi bo'lishi mumkin. Kelin esa, kaynonasining ko'chada xam ro'mol o'rashni talab etayotganligidan norozi bo'lishi mumkin. Kelinning eri, ya'ni qaynonaning o'gli esa, xotitining "ko'chada chiroyli bo'lib yurmaganligi, yasanishga bee'tiborliligidan" norozi bo'lishi mumkin.

Qaynonaning eri, ya'ni kaynota, kelin o'g'lining aytganlarini bajarishga harakat kilmayotganligidan norozi bo'lishi mumkin. Qaynota, kelin uning o'g'lini hurmat qilib, ko'chalarda yasanib yurmaganligini uning o'z eriga bo'ysunmaganligi kabilida baxolashi mumkin. Agar xar bir tomon o'z noroziligi bilan bir qatorda boshqaparning ham noroziligini qabul qila olsa, tomonlar bir to'xtamga, kelishuvga yetib kelishi osonlashadi.

Bizdan ba'zi bir hollarda boshka odamlarning norozi bo'lishlari mumkinligi - bu tabiiy xol. Biz o'z xayotimizda birvarakayiga va turli vaziyatlarda barchani to'laligicha rozi qila olmaymiz. Buni uddalash qiyin. Shuning uchun bizning so'zlarimiz, amallarimiz boshqalarda xam norozilik uyg'otadigan vaziyatlar kelib chikadi. Ammo biz mana shu norozilikka tinch va osuda, tafakkur orkali yondoshsak, boshqalarning noroziligini qabul kilsak, o'z munosabatlarimizni yangi talablarda qurishimiz uchun sharoit yaratilgan bo'ladi.

Qaynona o'g'lining xohishini, xotin erining xohishini, ota onaning xohishini tushunib, ular o'zaro kelishgan holda biror bir hammaga ma'kul bo'lgan yo'lni qidirib topishga imkon yaratishadi. Ammo mana shu vaziyatda bir qonuniyatni e'tiborga olish lozim. Aslida inson erki tushunchasi shu insonga tegishli eng muxim xayotiy talab va narsalarning fakat va faqat mana shu inson tomonidan hal etilishini ko'ndalang qo'yadi. Insonning boshka, o'ziga yaqin insonlar bilan bo'lgan muloqoti o'zaro hurmat, birovlarining qarashlarini ardoklash, ularga diqqat bilan qarash, ularning ham xissiyotlarini hurmatlash asosiga kurilganda, har bir tomon o'zga tomonning xis-tuygulariga e'tiborlilikni o'rgangan bo'ladi.

Har qanday konfliktda xar ikkala tomonni kanoatlantiruvchi hamda g'oliblikka olib keluvchi yechim mavjuddir. Shunday bo'lsa ham, o'z yechimini topa olmayotgan konfliktlar xam bor. Ammo bu fikr, bunday konfliktlarda ikkala tomon bir-biri bilan mulokot qila olmaydi, degani emas. Balki bundam holatlarda ikkala tomon uchun "norozilikka rozilik" bildirish eng yaxshi va makbul yo'ldir.

Konflikt yechimining "norozilikka rozilik" konuniyatini oddiy bir misol orkali ko'rib chiqsa bo'ladi. Masalan, 6 yosh va 4 yosh bo'lgan aka-ukalar bitta kurti talashib, urishib qolishdi. Ikkalasi uchun oydin haqiqat shundaki, ikkalasi

ham kurti yemoqchi. Ammo ular bir narsaga karshi - agar qurt o'ziga emas, boshqasiga tegsa, ULAR NOROZI BO'LISHALI. Agar ularga "Sizlar aka-ukasizlar, kelinglar kurti o'rtasidan bo'lamiz. Ikkalangizga teng tegadi. Shunda siz zo'-o'-o'r bola bo'lasiz. Yaxshi odam bo'lasiz. Aka-ukalar bir-birini ko'llashi kerak-ku" deb, o'kitib Ham ko'ysangiz, ish juda yengil ko'chishi aniq. Ikkala aka-ukalarning noroziligi asosida ularning roziligi tamoyili ishlab chiqiladi. Qurt teng ikkiga bo'linadi va har bola o'z manfaatining amalga oshganligiga ikror bo'ladi. Ammo, agar bolalar talashayotgan narsa, boshka, masalan velosiped bo'lsa-chi?! Qanday kilib ularni yagona yechimga olib kelish mumkin? Qanday kilib ularni qoniqtirish mumkin? Bu hakida o'zingiz o'ylab ko'ring!

Biz har doim ham bir xilda fikrlaymizmi?!

Biz bir tomonga saraganda har doim ham

bir xil narsani ko'ramizmi?!

Kattalar hayotida ziddiyatlar ancha murakkab bo'lishi aniq. Chunki kattalar hayotida ikki odam bir narsaga, ya'ni bir tomonga Karaganda, ular xar doim bir narsani ko'radi, bir narsani anglaydi degani emas. Masalan, televizorda "Guzallik

konkursini" ko'rsatmokda. Ayol kishi go'zallik konkursida kizlarning kandy kiyim kiyganligi, ularning kandy modada tikilganligi, rangi ro'yi, kizlarning qanday yurishiga e'tibor karatadi. Bizning o'zbeklar ko'proq konkursantlarning qosh-ko'ziga e'tibor berishadi. Ular uchun "kora kosh, kora ko'z"lilar chiroyli ko'rinadi. Ko'zlar esa albatta "katta-katta" bo'lishi shart. Xuddi shu ko'rsatuvni ko'rayotgan erkaklar esa batamom boshka kriteriyalar asosida kizlarga qaraydi. Erkaklar uchun kizlarning kandy kiyim kiyganligidan ko'ra, kandy kiyim kiymanligi balki muhimrokdir. Ular bir narsani ko'rmokda va bir tomonga qaramokda! Birok ularning ko'rsatuvdan olgan xissiyotlari, xulosalari, emosiylari turlichadir. Demak, bir xil vaziyatda xamda bir xil xolatda ikki odam turlicha karorlar va xulosalarga kelishi mumkin. Va bu ikki xillilik - tabiiy narsadir. **Boshqa odam, u senga qanchalik yaqin bo'lmasin, boshkacha fikrlashi va boshqacha xulosalarga kelishi mumkin.** Demak, ziddiyatlar o'zgalarning qarashlari, fikrlari, xulosa qilish tamoyillari biznikidan o'zgacharak ekanligini tushinish, anglash zaminida yechiladi va xal etiladi.

Ana shunday bir xil narsa va hodisaning ikki inson tomonidan ikki xilda talkin kilinishini er va xotinning o'z birinchi uchrashuvini qanday so'zlab berishida kuzatish mumkin.

Xotinning esdaliklari: Ushanda men yangi kremplin ko'ylak kiyib olgan edim. Havo rangda edi. Rosa chiroyli edi. Xilpirab turar edi. Men bu ko'ylakni mazza qilib kiyar edim. Hozir xdm gapiryapmanu, kayfiyatim ko'tarilib ketyapti. Menga "Panorama" kino-teatriga borasan", deyishdi. Soat 16-00 ga. "Borganda, u odam o'zi seni topadi", deyishdi. Men bordim. Panoramani oldi juda keng. Qaysi tomonda kutishni bilmadim. Aylana boshladim. O'zi hyech kim yo'q edi. Ancha kutdim. Hyech kim oldimga kelmadi. Endi jaxlim chiqib, "E, kaytib ketaveraman. O'zi kim kimni kutishi kerak. Erkak bo'lganidan keyin ertarok kelishi kerak-ku", deb tursam, "Siz Sayyoramisiz?" deb kelib koldilar. Jaxdim chikkan edi. Qo'polgina kilib, "Ha, men. Nimaydi?, -dedim. Ular, kulib turib, "Yo'k. Hyechnima. Faqat biz endi birga bo'lsak kerak." - dedilar. Men o'z hayolimda "Bu - jinnimi?!" deb o'yladim. Ammo "Nimaga kech koldingiz?", deb so'ray olmadim.

Ushanda nimaga kech kolgan edingiz?!"

Erning esdachiklari: O'sha vaqtlarda onam xech xoli-jonimga ko'ymay "qachon uylanasan" ashulasini erta tongdan aytishni boshlar edi. O'sha kundan bir xaftacha oldin onam yana "Bir kizni topdim. Menga ma'qul. Yaxshi qiz ekan. Surishtirdim. Hamma maqtayapti. Bir borib ko'r", deb aytib qoldilar. "Xo'p" dedimu, qutildim. O'sha kuni ertalab onam birdaniga "Bugun uchrashuving" deb qoldilar. Ammo men uchrashuvga xech xam bora olmasdim. Chunki katta majlis aytib qo'yilgan edi. Ruksat so'ra olmasdim. Yana bunday sabab bilan. Onamga esa, "Men bora olmayman. Aytib qo'yinglar ularga. Ovora bo'lishmasin", desam, baloga qoldim. Shuning uchun indamay ishga ketaverdim. Nima bo'lsa - bo'lar deb. Majlisda o'tiribman-u, u yokda meni kutishayotgani menga tinchlik bermaydi. Keyin uchrashuvga, gul pul degandek olib borish kerak. Unga ham vaqtim yo'k. Shuning uchun, "Kech qolib bo'lsa xam boraveraman. Agar xushro'y qiz bo'lsa va ayniqsa, meni kutib turgan bo'lsa, unga uylanaman", deb o'zimni tinchlantirdim. Borib qarasam. turibdi. Jaxli chikkan, chimirilgan, ammo kutyapti. Biroz tashqarida kuzatdim, nima kilarkin deb. U yok, bu yokka karab ko'yadi-da, yana kutaveradi. Keyin, ketishga chog'lanayotganligini sezib qoldimda, "Oldiga borib, men sizga uylanaman" dedim. "Men sizga uylanaman", deganimni eshitdiyok, xovri tushib, muloyim bo'lib qoldi. Keyin aylanishga ketdik. Hamma sovg'alarni yo'lda olib berdim. Uziyam, meni kutgani uchun rosa mehmon qilganman. Ogzi ochilib kolgan.

Xotii: E, menga xech xam "Senga uylanaman", demagansiz. Har xil narsalarni o'ylab topaverasiz. Uyga borsam, "Nimaga kutib turmading" deb, dadam urishardilar. Sizni o'zi dadam topgan edi. Dadamdan qo'rkkanimdan kutaverganman. Nima, dabdurustdan, na salom bor, na alik bor, "Senga uylanaman" deganmisiz. Hyech ham unaka bo'lmagan. O'ylab topmang.

Er: Nimaga o'ylab toparkanman. Men aytganday bo'lgan. Qarasam, bechora kiz shuncha meni kutgan. Qiz bolani yigit kishini shuncha kutishi umuman tarixda bo'lmagan xodisa. Men, sabr va qanoatli qiz ekan, deb o'ylaganman. Menga indamay kutishi yokkan, ma'qul bo'lgan. Shu narsaga chidagan, xayotda xam

xamma narsalarga chidam bilan karaydi, deb xayolimdan o'tgan. Rosa kuzatganman. Mik etmay kutyapti. Oldiga kelib, o'zimni tanishtirsam ham, ko'pollik kilib, "Bor Tur yo'qol!" deb haydab solmagan. Ko'zlari menga katta-katta bo'lib ko'ringan. Ko'zlarini katta bo'lib ko'ringani aslida jaxli chiqkanidan ekan. Keyin ko'zlari kichrayib ketdi.

Ko'rinib turibdiki, birinchi uchrashuvdagi bir xil voqeya tasnifi ikki odamda turlichadir. Har bir odam o'ziga xos narsalarni, o'zining xotirasida qolgan narsalarnigina gapirmoqda. Ikki kila odam ham ran aynan birinchi uchrashuv haqida ketayotganligini anglashadi. Ammo mana shu birinchi uchrashuv qanday o'tganligi borasida fikrlar boshka boshkadir.

Odamlarning idrok qilish kobiliyati turlichadir. Insonning idroki, ya'ni uning narsalarga karab ularni anglashi ko'p obyektiv va subyektiv faktorlarga bog'lik bo'ladi. Tajriba, ma'naviy qadriyatlar, xis-tuyg'ular, psixologiya, shaxe tafakkuri, ular ehtiyojlari ana shunday faktorlardandir. Mana shu idrok kilishdagi farklar konfliktga olib kelishi mumkin. Yukoridagi misolda ayol kishining nazdida chiroyli bo'lgan qiz, erkakning nazdida "mundayrok" bo'lishi mumkin. Agar er "Sen chiroyda nimani xam tushunarding?!" deb o'z xulosasini qo'pollik bilan aytsa, bizning o'zbek ayollari ochiqchasiga e'tiroz bildirmasa ham, erining "go'zallik" borasidagi qarashlari ancha sayoz ekanligiga o'zi ishonadi.

Ko'pchiligimiz hayotimiz davomida o'zimizni ba'zi an'anaviy va jamiyat tomonidan kabul kilingan talablar asosida chegaralashga harakat qilamiz. Konflikt yechimida ana shunday chegara «g'olib-maglub» strategik usuliga teng keladi. "G'olib-Mag'lub" holati bizning ongimizga o'rnishib kolgan noto'g'ri tamoyildir. Ya'ni ziddiyatga kirayotganda biz "G'olib-G'olib" strategiyasi mavjudligini bilmasak, undan bexabar bo'lsak, bizning ongimizda mavjud stereotip ishlay boshlaydi, bu stereotip esa - men albatta g'olib chiqishim kerak, opponentimga keskin "qarshilik" ko'rsatishim kerak, degan noto'g'ri tafakkurga asoslangan bo'ladi. Buning mazmuni shundaki, konflikt yechimini qidirganda biz fakat shu chegara doirasida fikr yuritib, yangi usullarga yo'l bermaymiz. Shu bois, konflikt yechimida «G'olib-G'olib» strategiyasiga yetishish uchun yangicha qarash, ijodiy

yondoshish, har turli variantlarni ko'rib chikish talab qilinadi. Bu maqsadga yetishish uchun esa biz o'z dunyoqarashimizni o'zgartirishimiz lozim. Shu bois, biz "G'olib-G'olib" strategiyasi uchun quyidagi tamoyillarni sizlarga tavsiya etamiz.

“G’olib-G’olib” strategiyasi amal qilishi uchun nima harakatlar qilmoq kerak?

Birinchi qadam: Opponentingiz nimani istaydi va nima uchun aynan shuni istaydi, bilib oling.

Ikkinchi qadam: Sizning va opponentingizning fikridagi qarama-qarshilikda baʼzi bir umumiy tomonlar, ularni ўxshash qilib turgan nuqtalar mavjudmi, shuni aniqlang.

Uchinchi qadam: Sizning va opponentingizning muammoqa qaratilgan echim variantlari qanday, aniqlang.

To'rtinchi qadam: Konflikt muhokamasini hamkorlikda amalga oshiring. Siz o'zingizcha, opponentingiz o'zicha variantlarni o'ylasa, orangizda yana uzilish bo'ladi. Jarayon birgalikda harakat qilish asosida tashkil qilinsa, orada ishonch va hamkorlik yuzaga keladi. Siz esa o'z opponentingizga qarshi tomon sifatida emas, balki hamkor sifatida karayotganligingizni ko'rsating. Hamkorlik yo'li har doim birga sayi-harakat qilish yo'li bo'lib, tomonlar munosabatini yaqinlashtirishga yordam beradi.

Konflikt jarayonida tomonlar muzokarasini tashkil qilganda, o'z so'zingizni quyidagi jumlar bilan boshlashingiz yaxshi natija beradi: "Men ikkalamiz uchun ham adolatli yechim topish tarafdoriman", "Keling, karaylikchi, ikkalamizni ham qoniktiradigan, ikkalamiz uchun ham muxim bo'la oladigan yo'l bormikan", "Men bu yerga ikkalamizga muhim bo'lgan muammoni yechishga keldim, faqat o'zimning muammoim emas, sizning muammoingiz xam o'z yechimini topishi tarafdoriman".

Undan so'ng, ikkala tomon uchun muhim bo'lgan muammoning ichki mohiyatini anglashga, uni

chegaralab olishga yo'naltirilgan savollar bering, masalan, "Nima uchun sizga aynan bu qaror eng

yaxshi yo'l deb ko'rinyapti?", "Nima uchun siz aynan shuni taklif

etyapsiz?", "Shu holatda siz uchun

" muhim bo'lgan narsalar nimada?", "Masalan, siz aytgan ran hal bo'ldi, deylik, keyinchi....?". bu savollar bilan siz o'z opponeningizning fikrlash jarayoniga, ya'ni uning maksadlariga aniqroq kirib borasiz. Uni tushunishingiz osonlashadi. Uning maksadlari sizga oydinlashadi. Siz opponeningizdan axborot ola boshlaysiz. Bu axborotlar esa xdmkorlikda masala yechimini topishga ko'maklashadi, Birovni eshitmasdan, anglamasdan turib, konfliktni yechib bo'lmaydi. Shu bilan birga oradagi o'rnatilgan hamkorlik vaziyatidan ham siz foydalanib kolasiz. O'rni kelganida o'zingizni qiziktirgan o'rinlarni xam ta'kidlashga imkon yaratiladi.

*G'olib-G'olib **yo'nalishi** uchun **tavsiyalar:***

- *Barcha ishtirokchilar maqsad va **manfaatlarini** belgilang*

- *Ularni qoniqtirishga sayi-harakat kiling*

- * *Boshsalar qadriyatleri va manfaatlarini o'zingiznikidek qabul qilishga urinib ko'ring*

- * *Obyektiv bo'lishga harakat kiling, muammoni shaxsdan ajragan holda munosabat • bildiring*

- *Muammoga ijodiy yondoshing, noordinar qarorlar topishga urining*

- *Muammoga beshavqat bo'ling, odamlarni avaylang, ularga shavqatli bo'ling*

Aslida, konfliktning kelib chiqish shart-sharoitlari faol yashash ko'nikmalarini talab etadi. Agar siz konflikt sharoitida odatdagi stereotiplar asosida fikr yuritsangiz, demak, sizning tafakkuringizda uning yechimiga karatilgan ilmiy-nazariy va zamonaviy bilimlar tarbiyalanmagan. Ko'p xollarda shunday bo'ladi, chunki konfliktologiya yangi rivojlanib, o'sib va kengayib borayotgan sohalardan biri xisoblanadi. Konfliktga munosabat masalasida ko'pchilik ongiga o'nashib qolgan kat'iy, ammo noto'g'ri, amaliy bo'lmagan usullarni qo'llaydi.

Konflikt bilan to'qnashganda ko'pchilik kuyidagi stereotiplar asosida

harakat kiladi:

Konfliktdan Qochish

Agar siz konfliktdan kochish stereotipini tanlashga moyillik ko'rsatsangiz, siz o'zingizda uning keyingi rivojiga faol ta'sir ko'rsatish, uning yechimini o'zingiz uchun qulay va zarur maqsadlarda hal etish imkoniyatini boy bergan bo'lasiz. Ammo ba'zan konfliktdan kochish jismoniy to'knashuv, zo'ravonlik va kuch ishlatishning oldini olgan bo'ladi. Konflikt vaziyatdan kochish agar mana shu konflikt aynan sizning shaxsiy manfaatlaringizga qarshi qaratilmagan bo'lsa, o'ylangan va to'g'ri tashlangan kadamlardan bo'lishi mumkin. Bu holda uning har kaday yechimi - sizning hayotingizga ta'sir o'tkazmaydi. Ammo, konfliktdan qochib, siz o'z do'stlaringiz va yaqinlaringizga ko'mak berishdan voz kechgan bo'lasiz. Ba'zi xollarda konfliktdan kochish taktikasi ataylab, o'z opponentini jazolash, uning "aqlini" kiritib ko'yish, "qani nima ham kila olardi?" qabilida ish tutish maksadlari asosida kilingan bo'ladi. Bunday hol, sizning inson sifatida odamlar tomonidan ijobiy kabul qilinishigiz uchun xech ham yordam bermaydi, va muhimi, oralaringizdagi ziddiyatni yechib ham bermaydi. Bu hol o'z oppnentizgizni konfliktga bo'lgan munosabatini ham oydinlashtirmaydi, balki murakkablashtiradi. Kuyidagi amallar sizning *konfliktdan qochish* taktikasini ko'llayotgan ekanligingizni anglatadi:

- ***gaplashmaslik***
- * ***ataylab ko'rsatib, jaxl bilan boshqa joyga ketish***
- ***hafa bo'lganligini ko'rsatib boshqauyga chiqib ketish***
- ***"yashiringan", uzoq vaqt davomida xis qilingan kaxr va gazab***
- ***depressiya***
- * ***o'z opponentini ochiqchasiga tan olmaslik (ignorirovaniye)***
- ***odamlar orqasidan mazah silish va gapirish***
- ***yaqinlaringiz b plan fakat ish yuzasidan gaplashish***
- ***indifferent munosabat***
- ***urishib qolgan tomon bilan umuman, na do'stona, na qarindoshlik, na ish***

yuzasidan muomacha qilmaslik, munosabatparni batamom uzish _____